

Seksuele Diversiteit op de Schaal van Alvarado

*Individuele en Collectieve Seksuele Identiteitsconstructie van
de LGBT-populatie in San José, Costa Rica*

San José, foto door Nilton Rodney

Sem Lindeman
en
Evina van Marrewijk

Universiteit Utrecht

Seksuele Diversiteit

op de Schaal van Alvarado

*Individuele en Collectieve Seksuele Identiteitsconstructie van de
LGBT-populatie in San José, Costa Rica*

Student: Sem Lindeman
Studentnummer: 5482534
E-mail: s.lindeman@students.uu.nl

Student: Evina van Marrewijk
Studentnummer: 5530024
E-mail: e.vanmarrewijk@students.uu.nl

Begeleidend Docent: Kathrine van den Bogert
E-mail: c.e.vandenBogert@uu.nl

Datum: 27 juni 2018

Woordenaantal: 21.477

Voorwoord

In ons onderzoek naar de seksuele identiteitsconstructie van LGBT-personen in San José, Costa Rica, hadden we het voorrecht omringd te zijn door mensen die ons hebben ondersteund, geïnspireerd, omarmd, verwelkomd, onderwezen en zonder wie dit bachelorproject nooit had kunnen bestaan. Allereerst willen we daarom alle participanten bedanken die ons hun persoonlijke verhalen toevertrouwden en door wie we tot inzichten kwamen die we op voorhand niet hadden kunnen voorzien. Daarnaast betuigen wij onze dank aan de organisaties die meewerkten aan het onderzoek voor mogelijkheid te kunnen meekijken in hun dagelijks strijd voor LGBT-rechten in Costa Rica. Verder bedanken we alle andere betrokkenen die ons met enthousiasme door het traject hebben geleid met informatie, contactpersonen, of interessante invalshoeken. Ten slotte gaat onze grote dank uit naar onze scriptiebegeleider Kathrine van den Bogert. Vanaf het begin tot het einde heeft zij ons ondersteund en geïnspireerd, zowel in de voorbereiding op het veldwerk als in het uiteindelijke schrijfsproces. Daarnaast is ze tijdens het veldwerk, ondanks de afstand, altijd nauw betrokken geweest bij ons onderzoeksproces. Kathrine motiveerde ons constant het onderste uit de kan te halen en zonder haar aanmoedigen en vertrouwen in ons hadden we deze scriptie nooit naar een hoger niveau kunnen tillen.

Inhoudsopgave

Kaarten	9
Figuur 1: Costa Rica	9
Figuur 2: Gran Área Metropolitana (GAM)	11
Figuur 3: San José Centrum	13
Tabel	15
Afkortingen:	15
Introductie	17
Hoofdstuk 1 - <i>Theoretisch Kader</i>	25
Performativity, Queer Theorie, Transgender en embodiment (Evina en Sem)	27
Seksuele Identiteitsconstructie in de Publieke Ruimte (Sem)	31
Seksuele Identiteit op een Kruispunt: Intersectionality (Evina)	33
LGBT: Definitie en Problematiek (Sem)	34
Conclusie (Evina)	35
Hoofdstuk 2 - <i>Context</i>	37
Hoofdstuk 3 - <i>De Familiaire Ruimte en Zelfidentificatie van LGBT-individuen</i>	45
Conclusie	55
Hoofdstuk 4 - <i>LGBT-individuen in de Publieke Ruimte</i>	57
Op Straat	60
Op de Universiteitscampus	64
In het Nachtleven	66
Conclusie	67
Hoofdstuk 5 - <i>Collectieve Zichtbaarheid</i>	69
Zichtbaarheid in drie publieke domeinen	72
In de jurisdictie en wetgeving	72
In de politiek	74
In het sociale bewustzijn	76
Discours aanpassen op context	77
Conclusie	79
Hoofdstuk 6 - <i>Een Veilige Ruimte vanuit het Collectief</i>	81
Urbane Heterogeniteit van San José	84
Rol van de Katholieke Kerk en de Zichtbaarheidsparadox	85
Creëren van Veilige Ruimte	87
Gebruik Sociale Media door LGBT-collectieven: safe space en zichtbaarheid	89
Conclusie	91

Conclusie	93
Discussie	98
Literatuurlijst	101
Bijlagen	105
Resumen (Samenvatting)	107

Kaarten

Figuur 1¹: Costa Rica

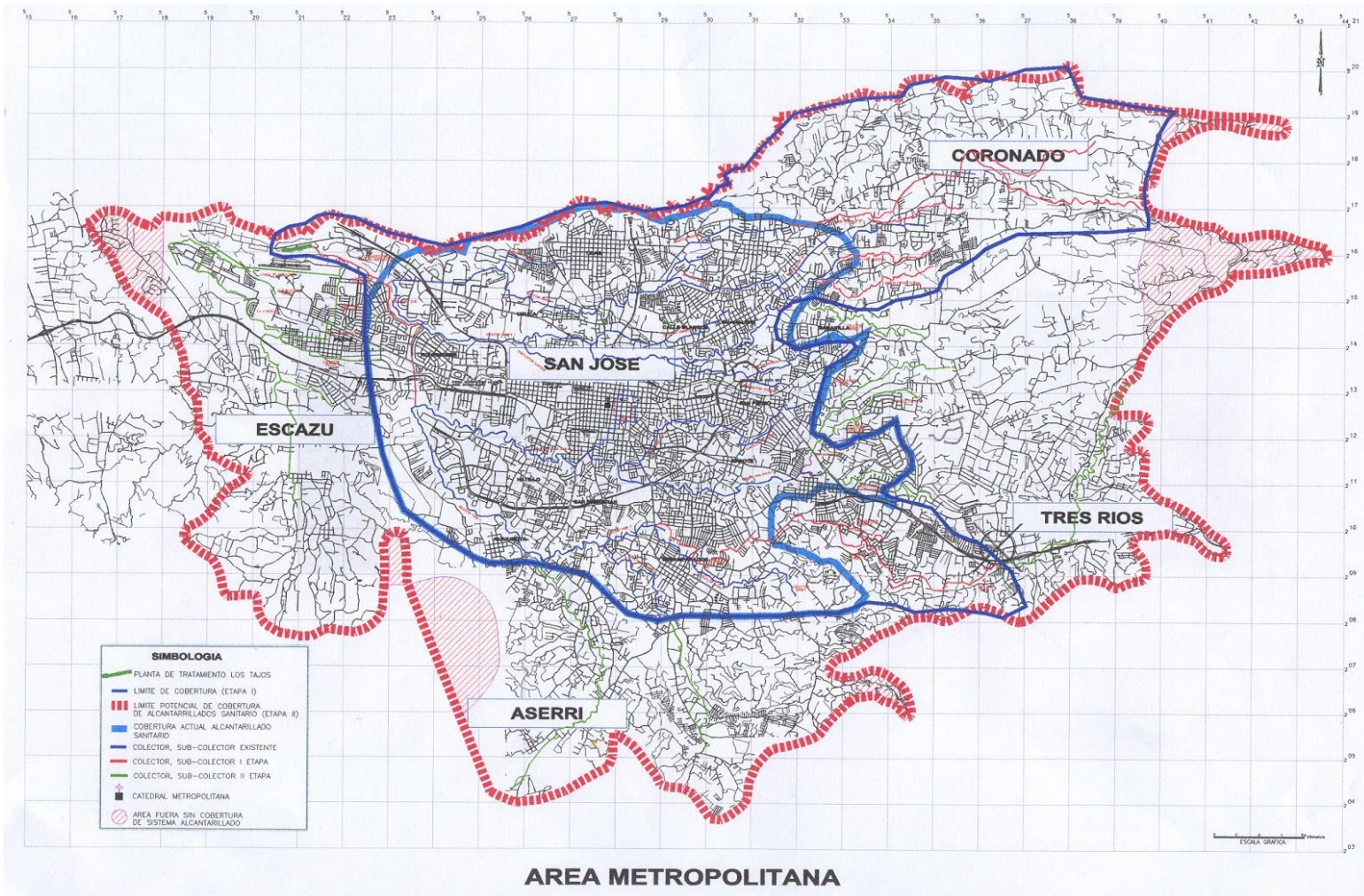

¹ <https://www.ems.psu.edu/~williams/states/cs.htm>

Figura 2²: Gran Área Metropolitana (GAM)

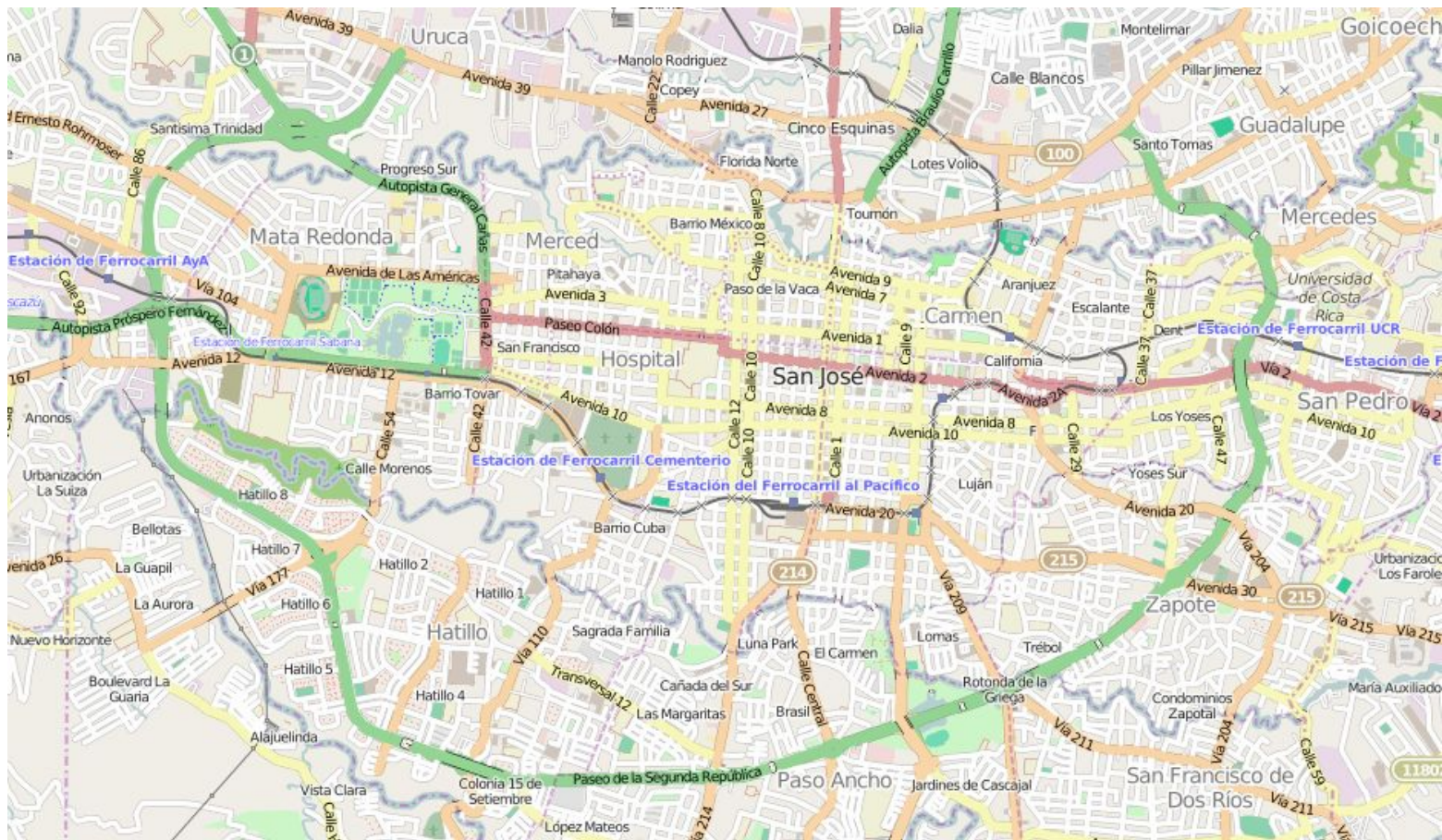

² <http://www.tramitesconstruccion.go.cr/mapas-oficiales.html>

Figur 3³: San José Centrum

³ De OpenStreetMap contributors - Map of San José, Costa Rica, CC BY-SA 2.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=38791180>

Tabel

Afkortingen:

Afkorting	Spaanse Term	Nederlandse vertaling
ACCEDER	Asociación Ciudadana Acceder	Burgervereniging Acceder
AGECO	Asociación Gerontológica Costarricense	Costa Ricaanse Gerontologische Vereniging
CIPAC	Centro de Investigación y Promoción para America Central de Derechos Humanos	Centrum van Onderzoek en Promotie van Mensenrechten voor Centraal-Amerika
CONAPAM	Consejo Nacional de la Persona Adulta Mayor	Nationale Raad voor Ouderen
Corte IDH	Corte Interamericana de Derechos Humanos	Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens
FDI	Frente por los Derechos Igualitarios	Front voor Gelijke Rechten
GAM	Gran Área Metropolitana	Grootstedelijk Gebied
LGBT	Lesbiana, gay, bisexual, trans	Lesbisch, gay, biseksueel, trans
MEP	Ministerio de Educación Pública	Ministerie van Openbaar Onderwijs
PAC	Partido Acción Ciudadana	Burgerlijke Actiepartij
UCR	Universidad de Costa Rica	Universiteit van Costa Rica

Introductie

Introductie

Fabricio Alvarado staat voor een doek met het logo van zijn partij *Restauración Nacional* ('Nationale Restauratie') in honderdvoud erop geprint. Voor een tiental journalisten doet hij zijn verkiezingspraatje in een Q&A. In de vijf microfoons in verschillende kleuren verkondigt hij:

“Ik heb een duidelijke mening over het huwelijk tussen twee mensen van hetzelfde geslacht: ik ben het er niet mee eens. Waar ik wel voor ben, is dat mensen die zich van homoseksualiteit willen ontdoen, een plek zouden moeten hebben waarin ze worden verzorgd en worden hersteld.”⁴

De evangelische partij van Fabricio⁵ zet zich neer als de ‘nationale redding’ die het Huwelijk tussen man en vrouw, de Familie en het Leven als de drie fundamentele pilaren van de samenleving ziet⁶, en deze koste wat kost wil verdedigen. Zonder uitgebreid verkiezingsplan, universitair diploma, of enig niveau van Engels, maar mét het woord van God, won Fabricio de eerste verkiezingen op 4 februari met een ruwe 25% van de stemmen. In Costa Rica geldt echter de regel dat je alleen kunt winnen met minimaal 40% van de stemmen. Er moest dus een tweede verkiezingsronde gehouden, dit keer tussen de twee grootste partijen van de eerste ronde verkiezingen: *Restauración Nacional* en *PAC*. Deze tweede ronde vond plaats op 1 april 2018 en werd uiteindelijk gewonnen door Carlos Alvarado, tegenstander van Fabricio en voorman van *PAC*. Hij vocht voor een ‘gelijkheidsagenda’⁷, met speerpunten als publieke educatie, hernieuwbare energie en het homohuwelijk⁸. De hierboven getoonde uitspraak van Fabricio illustreert de tendens van de presidentsverkiezingen van 2018. In de debatten over gelijke rechten op het huwelijk, de verandering van gender in het paspoort en de tolerantie

---

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=33CeOY2EDYw> Geraadpleegd: 14-06-2018

⁵ Beide ex-kandidaten hebben toevallig dezelfde achternaam: Alvarado. Om verwarring te voorkomen, worden zij in de media over het algemeen bij hun voornaam genoemd. Ook wij zullen het hebben over ‘Fabricio’ en ‘Carlos’.

⁶ <http://www.fabricioalvarado.com/planGobierno.pdf> verkiezingsplan Fabricio Alvarado. P. 48. Geraadpleegd op 14-06-2018

⁷ <http://theconversation.com/costa-rica-looks-a-little-less-exceptional-after-its-heated-election-94246>, geraadpleegd 19-06-2018

⁸ Met het woord ‘homohuwelijk’ bedoelen wij het burgerlijk huwelijk dat beschikbaar wordt gesteld voor koppels van hetzelfde gender. Doordat deze term zo ingeburgerd is in Nederland gebruiken wij homohuwelijk, al zijn we bewust dat deze term impliceert dat er ‘meerdere huwelijken’ bestaan.

van seksuele diversiteit, was het de LGBT-gemeenschap die onder vuur kwam te liggen als het doelwit binnen dit politieke strijdveld. Beide lijsttrekkers droegen ironisch genoeg dezelfde achternaam, maar stonden in hun overtuigingen lijnrecht tegenover elkaar. In hun debatten onthulden ze een kloof in de maatschappij, een kloof die eigenlijk al vóór de verkiezingen gegraven was. Costa Rica werd namelijk altijd al gekenmerkt door de discrepantie tussen haar progressieve imago en de conservatief religieuze invloed op de samenleving. Binnen deze context staan ook de overtuigingen, normen en waarden omtrent seksualiteit op gespannen voet. Enerzijds heeft er de afgelopen jaren een gunstige ontwikkeling plaatsgevonden op het gebied van LGBT-rechten in Costa Rica (Wilson 2007, Álvarez Hernández 2012, Quesada 2013, Ablove 2015, Lester 2011). Zo zijn LGBT-personen met HIV/AIDS tegenwoordig wettelijk verzekerd van toegang tot medicijnen en nemen meerdere overheidsinstanties het algemene verbod op discriminatie specifiek in acht met betrekking tot diverse seksuele of genderidentiteit (Wilson 2007:256-257). Anderzijds maken conservatief religieuze invloeden en *machismo* binnen de Costa Ricaanse samenleving dat seksualiteit nog altijd een taboe-onderwerp is dat voor veel ophef zorgt in het publieke discours. Vooral tijdens de verkiezingen, onder andere door het anti-LGBT-discours van Fabricio, werden de spanningen met betrekking tot seksualiteit en seksuele diversiteit extra zichtbaar.

Dit onderzoek focust zich, binnen het kader van deze onrust omtrent seksuele diversiteit, op de seksuele identiteitsconstructie van de LGBT-populatie in San José. Door te kijken hoe LGBT-personen hun seksuele identiteit construeren, wordt niet alleen de problematiek belicht die het land kent omtrent het onderwerp, maar wordt ook duidelijk hoe deze context deel uitmaakt van de seksuele identiteitsconstructie van de participanten. Om dit proces te kunnen onderzoeken, zochten we antwoord op de volgende onderzoeksvraag:

Hoe construeren LGBT-personen, op individueel en collectief niveau, hun seksuele identiteit in de urbane context van San José, Costa Rica?

De manier waarop de verkiezingen zich in de loop van het onderzoek hebben ontwikkeld, is een goede illustratie van de invloed van dominante Costa Ricaanse normen en waarden op ideeën van seksualiteit en gender. Diepgewortelde noties van religieus conservatisme en *machismo* zorgden voor grote weerstand tegen LGBT-thema's. De verkiezingen werkten

polariserend en roofden Costa Rica van haar nuance in de debatten omtrent seksuele en genderdiversiteit. Het maatschappelijk belang van ons onderzoek is daarom om de stem van LGBT-personen en -collectieven in het debat te betrekken en aandacht te geven aan hun positie en ervaringen in de maatschappij. Hiermee schetsen we een meer holistisch beeld van seksuele en genderdiversiteit in Costa Rica, voor velen een geleefde realiteit die vaak wordt vergeten in de publieke discoursen. Ons onderzoek vond plaats binnen een context die sterk getekend werd door de turbulente verkiezingstijd, waardoor de data een uniek beeld schetsen van seksuele identiteitsconstructie in relatie tot de socio-politieke situatie. Daarnaast draagt de focus op de zowel individuele als collectieve belevingen bij aan het theoretische debat omtrent seksuele identiteitsconstructie, waarin de twee niveaus tot nu toe vooral als aparte onderwerpen zijn aangehaald, bijvoorbeeld in Wilson (2007), Álvarez Hernández (2012) en Abelow (2015). Door de concepten *performativity* en *embodiment* van Butler (1993, 1999, 2004) en Foucault (1978) toe te passen op de praktijken van LGBT-individen en -collectieven, leggen we uit hoe zij hun seksuele identiteit construeren. Daarbij gebruiken we theorieën van onder andere Hubbard (2001), Weeks (1998) en Brickell (2000) over (*public*) *space* om de individuele en collectieve seksuele identiteitsconstructie in een context te plaatsen die inherent is aan dit proces.

Om de hoofdvraag van dit complementaire onderzoek te beantwoorden, kijkt Evina op individueel niveau naar de manier waarop seksuele identiteit van LGBT-individen en verschillende publieke en familiale ruimtes elkaar co-construeren. Dit gebeurt door middel van performativiteit van die seksuele identiteit, zowel in de vorm van herbevestiging als ontwrichting van heteronormativiteit. Daarnaast wordt gekeken hoe individuen zichzelf identificeren in relatie tot seksualiteit en gender, waar duidelijk wordt dat deze twee termen met elkaar vervlochten zijn binnen de constructie van hun seksuele identiteit. Op collectief niveau kijkt Sem naar de manier waarop LGBT-groeperingen met het construeren en *performen* van een collectieve seksuele identiteit hun doelen trachten te bereiken. De notie van collectiviteit binnen de LGBT-beweging is gebaseerd op een gezamenlijke wens om volledige inclusie van de populatie in de samenleving te realiseren. De doelen worden in de laatste twee deelaspecten uitgelegd: de eerste doelstelling is het creëren van zichtbaarheid van de LGBT-gemeenschap, om zo veranderingen aan te brengen op verschillende niveaus van de publieke ruimte. Het andere doel is juist het bieden van een veilige ruimte, waar LGBT-personen los van heteronormativiteit en binaire gendernoties hun eigen seksuele

identiteit vrij kunnen *performen*. Tegelijkertijd beïnvloeden deze doelstellingen de collectieve seksuele identiteitsconstructie van de groeperingen; de collectieve identiteit die gecreëerd wordt, dient in een mal te worden gegoten om binnen de Costa Ricaanse context effectief te kunnen worden ingezet.

Het veldwerk vond van 5 februari tot 16 april plaats in San José, Costa Rica, waar we gedurende tien weken kwalitatieve data hebben verzameld. Evina, die zich op de individuele deelaspecten van het onderzoek heeft gefocust, werkte samen met in totaal twintig participanten, die zich identificeerden als gay, lesbienne, panseksueel, transman, transvrouw, of queer. Over het algemeen waren haar participanten tussen de twintig en dertig jaar oud, met een enkele participant van veertig jaar, en twee jongere participanten van negentien jaar. Allemaal waren ze woonachtig in of rondom San José. Om hun privacy te kunnen waarborgen, zijn gefingeerde namen gebruikt. Sem werkte samen met zeven LGBT-groeperingen, die door hun verschillende kenmerken een breed scala aan informatie verschaften. De grootste organisatie was CIPAC, een NGO die zich sinds 1999 inzet voor het promoten van mensenrechten, specifiek gericht op het uitbannen van sociale ongelijkheden op basis van seksuele oriëntatie of gender. Een andere grote speler is FDI, een collectief waarbinnen verschillende kleinere organisaties en onafhankelijke activisten zich samen inzetten voor de promotie van seksuele en genderdiversiteit. Kleinere sociaal activistische groepen die ook deel uitmaken van FDI en betrokken waren bij dit onderzoek, zijn ACCEDER en Beso Diverso. Burgervereniging (*asociación ciudadana*) ACCEDER focust zich vooral op het doorvoeren van juridische aanpassingen, om zo sociale veranderingen te bewerkstelligen. Beso Diverso is een activistengroep die haar wortels kent binnen de UCR en zich sinds 2007 inzet voor de LGBT-populatie, zowel binnen als buiten de universiteit. Daarnaast waren er twee organisaties betrokken die zich specifiek inzetten voor de transpopulatie. Síwo Alâr is een collectief, door en voor transmannen, die sinds 2016 strijdt voor de erkenning van hun rechten, inclusie en sociale zichtbaarheid. Voor en door transvrouwen bestaat er sinds 2009 Transvida, een organisatie die zich inzet om toegang te verkrijgen tot dezelfde rechten als cis-personen en de verbetering van de levenskwaliteit van de doelgroep. Binnen Transvida loopt tegenwoordig een project dat zich expliciet focust op het onderwijzen van transvrouwen die hun middelbare school niet hebben afgemaakt, zodat zij hun diploma's alsnog kunnen behalen. Tenslotte was de politieke partij VAMOS ook

betrokken bij het onderzoek: de eerste en enige politieke partij die zich sinds 2015 inzet om promotie van LGBT-rechten op de nationale politieke agenda te zetten. Tijdens de eerste verkiezingsronde heeft VAMOS geprobeerd genoeg stemmen te winnen om een afgevaardigde voor de provincie San José in de nationale overheid te krijgen, helaas zonder resultaat. Al deze collectieven hebben hun wortels in San José. Sem heeft in totaal twaalf interviews afgenomen met verschillende betrokkenen bij de groeperingen.

Om onze onderzoeksdata te verzamelen, hebben we gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden. We gebruikten semi-gestructureerde interviewtechnieken tijdens onze interviews. Tijdens deze interviews spraken we met één of twee participanten over thema's die wij aansneden, maar de participanten hadden de vrije hand om de richting van het gesprek te dirigeren naar onderwerpen die zij belangrijk vonden. Verder is er gebruik gemaakt van de participerende observatiemethode, om zo meer impliciete informatie te verzamelen over de leefwereld van de participanten. Evina heeft bijvoorbeeld verschillende danslessen bijgewoond van participanten, waarna ze met hen gepraat heeft over hoe deze *performance* in verband stond met hun idee van de constructie van hun seksuele identiteit. Sem is bij een aantal workshops van CIPAC geweest en heeft hierbij zowel geobserveerd als geparticipeerd. Op deze manier heeft ze van dichtbij kunnen ervaren hoe de doelen van de organisatie in praktijk werden gebracht. Na deze participerende observatie heeft ze verschillende medewerkers van CIPAC geïnterviewd, om zo een dieper begrip te krijgen van de werkwijze van de organisatie en de rol van seksuele identiteitsconstructie in hun aanpak.

Hierbij moet vermeld worden dat er ook situaties waren waarbij we er bewust voor hebben gekozen niet participierend te observeren. Zo hadden we graag bij de 'nachtelijke rondes' van Transvida willen zijn, waarin de organisatie condooms uitdeelt aan transvrouwen die in de prostitutie werken, om zo ook dit deel van hun leven direct te ervaren. We hebben hier echter van afgezien vanwege de veiligheidsrisico's die 'de straat' 's nachts in San José met zich meebrengt. Dit geldt voor vrouwen in het algemeen, maar wordt versterkt in de omgeving waar de transvrouwen werken. In dit soort afwegingen werden we geconfronteerd met onze eigen (seksuele en gender-) identiteit en hoe dat ons in bepaalde situaties heeft beperkt. Het feit dat wij beiden jonge, Europese, vrouwelijke, heteroseksuele studenten zijn, heeft op deze manier invloed gehad op ons onderzoek. We zijn ons ervan bewust dat we nooit een volledig *emic* begrip zullen bereiken dat gelijk staat aan de geleefde ervaring van de participanten, door onze zelfidentificatie als heteroseksueel. Zeker binnen onze

samenwerking met Transvida, waarin we veel leerden over de leefwereld van transvrouwen in Costa Rica, waren we sterk bewust van onze eigen genderidentiteit als cisvrouw. Vooral in het begin van onze samenwerking met Transvida richtten we ons, vanwege de kwetsbaarheid van de doelgroep, vooral op het opbouwen van rapport met de betrokkenen bij de organisatie, voordat we actief bezig konden zijn met het interviewen van participanten. Gedurende de vijf weken die we met Transvida hebben samengewerkt, hebben we constant samen gereflecteerd op het feit dat we, ondanks onze goede intenties, toch een belichaming blijven van heteronormativiteit en zo een representatie zijn van de dominante normen omtrent gender en seksualiteit.

De thesis is als volgt opgedeeld: Eerst zal in hoofdstuk één het theoretisch kader geschetst worden, waar de sociaal constructivistische lens wordt uiteengezet die we hebben gebruikt om de data te analyseren. Vervolgens wordt de context van het onderzoek beschreven in hoofdstuk twee, waarin vooral de politieke situatie van de presidentsverkiezingen en de manier waarop deze invloed had op het onderzoek, centraal zullen staan. In de twee daaropvolgende empirische hoofdstukken zal de analyse van de seksuele identiteitsconstructie van individuen aan bod komen. In het derde hoofdstuk wordt gekeken naar de wederkerige invloed die familiale ruimtes en LGBT-individen op elkaar uitoefenen en wordt er dieper ingegaan op de beschrijving van de seksuele zelf-identificering van de participanten. In hoofdstuk vier wordt gekeken naar de relatie tussen LGBT-personen en de publieke ruimte waarin ze navigeren en hoe zij elkaar co-construeren. In hoofdstukken vijf en zes komt het collectieve niveau van seksuele identiteitsconstructie aan bod. Hoofdstuk vijf zal voornamelijk gaan over de doelstelling van de LGBT-collectieven waarin ze streven naar zichtbaarheid van de gemeenschap, en de manier waarop deze zichtbaarheid en de notie van een collectieve seksuele identiteit elkaar co-construeren. In het zesde en laatste hoofdstuk wordt het doel van het creëren van een veilige ruimte uitgelegd, waarin ook de invloed van de context op de notie van een collectieve seksuele identiteit wordt uitgewerkt. De thesis wordt afgesloten met een conclusie en een discussie.

Hoofdstuk 1

Theoretisch Kader

Theoretisch Kader

Performativity, Queer Theorie, Transgender en embodiment (Egina en Sem)

Sociaal constructivisme, de lens van waaruit dit onderzoek wordt gedaan, maakt het mogelijk tot een begrip te komen van de seksuele identiteitsconstructie van de LGBT-gemeenschap in San José. Deze theoretische stroming ziet concepten als seksualiteit, gender en seksuele identiteit namelijk niet enkel als vaststaande, biologische gegevens, maar stelt dat ze ook door actoren per context, tijd en ruimte sociaal worden geconstrueerd (Nieto 2014:3). Seksuele identiteit wordt hierbinnen gedefinieerd als een label dat personen zichzelf toekennen om hun seksuele oriëntatie, ofwel de combinatie van aantrekkingen, gedragingen, gedachten, gevoelens en fantasieën, duidelijk te maken aan de Ander (Gordon & Silva 2015:500).

De constructie van seksualiteit, gender en seksuele identiteit kunnen we begrijpen met behulp van het concept *performativity*. Judith Butler is de eerste die de theorie van performativiteit koppelde aan het debat omtrent gender en seksualiteit. Ze benadrukt dat gender en seksualiteit integraal gerelateerd zijn, ook al zijn het verschillende concepten (Butler 1999, 2004, Klassen 2014:78). Butler legt uit dat gender en seksualiteit worden geconstrueerd en *performed* binnen een binair heteronormatief kader, gebaseerd op het idee van reproductie. Heteronormativiteit refereert naar het dominante idee van heteroseksualiteit als een natuurlijk gegeven en ideaalbeeld (Berland & Warner 1998:3, in Álvarez Hernández 2012:19). Het is daarom dat niet alleen ‘seks’, maar ook gender en seksualiteit dichotomisch worden gecategoriseerd, namelijk: mannelijk en vrouwelijk, waarbij de man op de vrouw valt en vice versa (Klassen 2014:79, Butler 1999). Binnen dit binaire, heteronormatieve kader worden mannelijke of vrouwelijke handelingen dagelijks herhaald, waardoor ze worden genaturaliseerd. Participanten⁹ gaven bijvoorbeeld aan dat voetbal in Costa Rica als van nature wordt gezien als een ‘mannensport’. Het is daarom ‘niet mannelijk’ als je als man niet van voetbal houdt (zie ook Álvarez Hernández 2012:36). Door mannelijke en vrouwelijke handelingen dus repetitief te *performen*, behoudt men de toebedeelde gender- en seksuele identiteit (Klassen 2014:80, Butler 1999, 2004). Gender en seksualiteit bestaan daarom niet buiten de performativiteit ervan, die grotendeels onbewust wordt toegepast (Butler 1999:34).

---

⁹ Adrian en Daniel, Interview, 12-02-2018, Juan, Interview, 20-03-2018, Melody, Interview, 04-04-2018, Dan en Denis, Interview, 07-03-2018

Butler ziet de *performances* dan ook niet als vrijwillige rollen, waarbij per dag kan worden bepaald in welke rol men stapt. De aangenomen rollen worden grotendeels gevormd door (seksuele) normen van de genderrol waaraan moet worden geconformeerd.

Toch wordt, ook binnen dit onderzoek, tot op bepaalde hoogte verzet gepleegd wanneer mensen zich bewust worden van de (seksuele) *performance* die dagelijks wordt uitgespeeld (Butler 1999:4). De illusie van een binaire seksualiteit en gender wordt verbroken door als mensen die zich niet thuis voelen binnen binaire heteronormatieve kaders, zoals LGBT-personen, performatieve handelingen juist gebruiken om deze kaders te ontwrichten en denaturaliseren. Dit wordt ook wel *agency* genoemd (Vance 2005:26). Adrian¹⁰, een participant in dit onderzoek, ziet mode en kleding bijvoorbeeld als een uiting van zijn (seksuele) identiteit en gebruikt deze om de heteronormativiteit in Costa Rica te ontwrichten. Zo gaf hij aan vaak roze te dragen, een kleur die aan vrouwelijkheid wordt gelinkt. Echter kunnen we volgens Butler de geconstrueerde grens tussen mannelijk en vrouwelijk *vervagen* door performatieve handelingen, maar we kunnen niet volledig uit het gendersysteem *ontsnappen* (Klassen 2014:81, Butler 1999, 2004).

Vanuit deze vorm van *agency* ontstond de stroming ‘*queer*’, die zich continu bezighoudt met het bevragen en ontwrichten van genaturaliseerde normen omtrent gender en seksualiteit (Klassen 2014:78). *Queer* theorie wordt gekenmerkt door haar kritische benadering van de categorisatie van seksuele en genderidentiteiten (Jagose 1996:1, Weeks 1998:41, Viteri 2013:205). De theorie erkent de verscheidenheid aan vormen en praktijken die gender en seksualiteit kunnen aannemen binnen specifieke socio-culturele contexten. *Queer* kan gezien worden als een ‘*zone of possibilities*’ (Edelman 1994:114, in Jagose 1996:2) waarbinnen gender en seksuele identiteiten en praktijken altijd open staan voor herformulering en andere betekenisgeving. Seksuele identiteit dient dus niet gezien te worden als een vaststaande categorie, maar als een fluïde proces dat onderhevig is aan verandering, bewerkstelligd en geconstrueerd door performativiteit.

Seksuele identiteitsconstructie is dus zowel een proces dat wordt beïnvloed door context-specifieke, socio-culturele normen en betekenisgeving, als een bron van *agency* die kan worden ingezet om heteronormatieve noties binnen de samenleving te ontcrachten. De bestaande literatuur past deze kennis over seksuele identiteitsconstructie echter vaak alleen

---

¹⁰ Adrian en Daniel, Interview, 12-02-2018

toe op seksualiteit, terwijl ze wel uitspraken doet over de gehele LGBT-populatie (Álvarez Hernández 2012, Abelove 2015, Viveros Vigoya 2010, Vaggione 2009). De problematiek zit hierbij in het feit dat ook transgender-personen deel uitmaken van dit acroniem. David Valentine (2003) definieert ‘transgender’ als een term om iemand te beschrijven die zich niet naar gelang zijn of haar toegeschreven gender gedraagt of identificeert, en stappen heeft ondernomen - tijdelijk of permanent - om een andere gender te presenteren (Valentine 2003:27/28). Door het gemis van transgender-perspectieven in de literatuur over LGBT, wordt de aanwezigheid van transgender-personen binnen de LGBT-populatie onzichtbaar gemaakt. We vinden het daarom belangrijk transgender-perspectieven ook in het onderzoek te betrekken, omdat transgenders niet alleen binnen de literatuur, maar ook binnen de bredere LGBT-gemeenschap vaak worden gemarginaliseerd. Door hen in het onderzoek te includeren, kunnen we een beeld schetsen vanuit het oogpunt van de gehele LGBT-gemeenschap. Daarnaast is de inclusie van transgender-perspectieven specifiek relevant in dit onderzoek, omdat naar voren is gekomen dat gender en seksualiteit in de Costa Ricaanse samenleving vaak worden gezien als vaststaande gegevens die ‘natuurlijk’ aan elkaar zijn gelinkt. Daarom zijn transgender-personen in Costa Rica ook slachtoffer van de weerstand tegen seksuele diversiteit. Dit werd tijdens ons onderzoek pakkend geïllustreerd door een van onze participanten. Guido¹¹ kreeg als transman al vóór zijn gendertransitie een relatie met zijn cisvriendin. Hij wordt wettelijk echter niet erkend als transgender-persoon en ze staan dus binnen het samenlevingscontract ingeschreven als een lesbisch stel. Het feit dat ze volgens de wet als homoseksueel stel worden gezien, maakt dat ze van bepaalde rechten ontnomen worden, zoals de mogelijkheid te kunnen trouwen.

We hebben dus gezien dat seksuele identiteit in de Costa Ricaanse context nauw in verband staat met genderidentiteit, en dat deze geconstrueerd wordt door performatieve handelingen, zoals het dragen van kleding die buiten de heteronorm valt. In andere woorden wordt de seksuele identiteit *performed* op en door het lichaam. Het idee dat fysieke lichamen ook sociaal worden gevormd door cultuur, geschiedenis en de samenleving, waardoor het idee van biologisch reductionisme betwist wordt, heet *embodiment* (Demello 2014:10). Niet alleen wordt de seksuele identiteit van LGBT-personen als het ware ‘belichaamd’, ook heteronormativiteit, als een systeem van dominantie, wordt *embodied*. Dit gebeurt door

---

¹¹ Guido, Interview, 24-03-2018

regulatie van het fysieke lichaam door de dominante sociale normen (Foucault 1978). Het feit dat heteroseksualiteit de norm is in Costa Rica, maakt bijvoorbeeld dat gay-stelletjes vaak worden nageroepen als ze affectie tonen op straat. Door middel van deze discriminatie worden ze sociaal gecontroleerd. Het internaliseren van de heteronorm, door als LGBT-persoon bijvoorbeeld geen affectie meer te tonen op straat, kan op deze manier ook gezien worden als een belichaming van die norm (Foucault 1978:82, Demello 2014:12). De disciplinerende van lichamen gebeurt volgens Foucault (1978:141) door de continue herbevestiging van sociale normen zoals heteronormativiteit, binnen elk level van de samenleving: in instituties zoals op school en in de wet, maar ook door mensen zelf en hun fysieke omgeving (Foucault 1978:141). Dit reguleren van lichamen naar de sociale norm, binnen de verschillende ruimtes en systemen van de samenleving, heet *body politic* (Demello 2014:13). Binnen het kader van *body politic*, stelt Foucault ook dat seksualiteit en gender inherent verbonden zijn aan, en geproduceerd zijn door, macht (Butler 1999:40, Foucault 1978:105/106). Toch realiseerden zowel Foucault als Butler zich dat het lichaam, binnen het kader van macht, ook impliciet en expliciet weerstand kan bieden door middel van performativiteit. Mensen kunnen hun lichaam inzetten om de bestaande sociale orde te destabiliseren, bijvoorbeeld door lichamen niet volgens de hegemonische gendernorm te kleden of in te zetten in straatprotesten (Demello 2014:18, Butler 1993:4, Foucault 1978:96). Dit deed Julia¹², een 24-jarige Costa Ricaanse en participant in het onderzoek, tijdens een contra-protest in San José. Met ontbloot bovenlijf, afgeplakte tepels en een bivakmuts op haar hoofd, ontnam ze naar eigen zeggen de samenleving het recht haar lichaam te controleren.

Performativiteit en *embodiment* zijn dus concepten die van belang zijn in de individuele en collectieve constructie van seksuele identiteit. Het *performen* van deze identiteit, met het lichaam als instrument en terrein van betekenis, wordt enerzijds bepaald door de heteronormatieve hegemonie, terwijl het anderzijds een manier van verzet kan zijn tegen deze normatieve structuren. Butler (1993, 1999, 2004) en Foucault (1978) maken in hun eerdere werken geen expliciet onderscheid tussen de constructie van seksuele identiteit op individueel en collectief niveau. In haar latere werk *Notes toward a Performative Theory of Assembly* beargumenteert Butler (2015) wel hoe activistische groepen zichzelf construeren door middel van performativiteit. Hierbij worden lichamen gezamenlijk in de publieke ruimte

---

¹² Julia, Interview, 19-02-2018

ingezet om een vorm van collectieve identiteit te manifesteren, als reactie op afwijzing van de Staat (Butler 2015:8/9).

Seksuele Identiteitsconstructie in de Publieke Ruimte (Sem)

De socioculturele normen binnen de samenleving, die in Costa Rica vooral door de Staat en de Kerk worden gearticuleerd, hebben niet alleen invloed op het individu; ook de publieke ruimten wordt door deze normen gemanipuleerd, waardoor ze inherent verbonden zijn aan een notie van macht (Sibley 1995:ix). Deze macht wordt geuit in de regulering van ruimte, bijvoorbeeld door heteronormativiteit, waardoor seksuele minderheden in de publieke ruimte worden buitengesloten (Bell 1995:140, Sibley 1995:ix, Brickell 2000:164, Hubbard 2001:51/54, Gordon & Silva 2015:510). Doordat publieke ruimte wordt gevormd vanuit een heteronormatief kader, wordt deze ruimte als het ware ‘geheteroseksualiseerd’ (Brickell 2000:163). In San José centrum is deze ‘heteroseksualisering’ bijvoorbeeld te zien aan muren die zijn beplakt met posters waar alleen hetero-stelletjes of ‘traditionele’ families op worden afgebeeld. Ook de muziek, overwegend reggaeton, die in winkels, barren en clubs wordt gedraaid, gaat uit van een heteroseksueel perspectief, bovendien vaak met een *machista* ondertoon waarin vrouwen door de mannelijke zangers worden omschreven als seksueel object (Martínez Noriega 2014:63). Deze ‘heteroseksualisering’ van de publieke ruimte kan worden doorgetrokken naar de letterlijke opdeling op basis van gender. Openbare toiletten en kledingwinkels laten bijvoorbeeld geen ruimte voor mensen die zich niet binnen het binaire systeem kunnen of willen scharen, zoals transgender-personen. Deze uitingen van heteronormativiteit en genderbinariteit kunnen door personen die zich identificeren als LGBT als discriminerend worden ervaren (Hubbard 2001:55). Ook meer directe vormen van intimidatie en geweld tegen de LGBT-populatie hebben als gevolg dat de openbare ruimte voor hen minder toegankelijk is (Brickell 2000:163, Hubbard 2001:56). Hubbard (2001:56) gebruikt de metafoer van de kast om het schizofrene ruimtelijke leven van LGBT-personen te beschrijven. Uit angst voor intimidatie of geweld blijven zij ‘in de kast’ in bepaalde publieke ruimtes, omdat ze zich niet comfortabel voelen in het publiekelijk uiten van hun seksuele identiteit (Hubbard 2001:56). Hoe dit soort discriminatie wordt ervaren door de LGBT-gemeenschap in San José en hoe hun seksuele identiteitsconstructie in relatie staat tot de publieke ruimte, zal uitgebreid terugkomen in de komende hoofdstukken.

Hoewel Hubbard's metafoor van de kast de effecten van discriminatie op basis van seksuele identiteit effectief illustreert, is de verdeling die hij maakt tussen 'in' of 'uit' de kast, ietwat dichotoom. In ons onderzoek zagen we dat de scheiding tussen het publieke en het private juist continu wordt betwist in de strijd om erkenning van *sexual rights* (zie ook Weeks 1998:36-41, Richardson 2000:106-121). Mensen die hier actief mee bezig zijn worden door Plummer (1995:151, in Weeks 1998:37) gedefinieerd als *sexual citizens*: burgers die hun rechten claimen met betrekking tot controle over het eigen lichaam, gevoelens en relaties, en gelijke toegang tot de publieke ruimte. Het is hierom dat *sexual citizens* volgens Weeks (1998:36) per definitie *hybrid beings* zijn; de grenzen tussen privé en publiek, 'in' en 'uit' de kast, worden steeds onderhandeld in een *performative act* van seksuele identiteitsconstructie. Dit gebeurt op zowel individueel als collectief niveau (Bernstein 2017:531). LGBT-groeperingen in San José onderhandelen op eenzelfde manier tussen hun twee voornaamste doelstellingen; het creëren van zichtbaarheid van hun doelgroepen in het publieke domein en het bieden van een *safe space* in een private omgeving, beschermd tegen heteronormativiteit en homofobie. Door collectieve seksuele identiteit steeds zichtbaar te maken in de jurisdictie en wetgeving, het sociale bewustzijn van de maatschappij, en de politiek, trachten de LGBT-groeperingen gelijke toegang tot seksuele rechten te verkrijgen. In een collectieve vorm van performativiteit worden de grenzen van een groep gevormd, waarna verschillende strategieën worden ingezet om op basis van deze collectiviteit, zichtbaarheid en daarmee inclusie in het publieke domein op te eisen (Bernstein 1997:533, Butler 2015:8). Voor de LGBT-collectieven die betrokken waren bij dit onderzoek bestonden deze strategieën bijvoorbeeld uit het geven van cursussen en trainingen om zichtbaarheid van seksuele diversiteit te creëren, of het verzamelen en presenteren van cijfers over discriminatie tegen de LGBT-populatie.

Holston en Appadurai (1996:188) beargumenteren dat de liberale, urbane context wereldwijd het meest strategische toneel is voor dit type activisme, omdat het gekenmerkt wordt door sociale diversiteit. Verschillende noties van etniciteit, religie, klasse en gender worden vermengd, waardoor reactieve sociale bewegingen worden gecreëerd. Dit geldt in grote mate ook voor San José, letterlijk en figuurlijk het culturele, politieke en economische centrum van het land. Door de grote heterogeniteit die er heerst, zijn de mogelijkheden tot sociaal activisme en bijbehorende zichtbaarheid van seksuele diversiteit in de hoofdstad daar aanzienlijk groter dan in andere zones van het land. Er moet echter in het geval van San José

wel een nuance worden aangebracht in de stelling van Holston en Appadurai (1996); de urbane heterogeniteit en zichtbaarheid van de LGBT-populatie leidt in de hoofdstad ook tot meer botsingen tussen voor- en tegenstanders van seksuele inclusiviteit. Hierdoor moeten de LGBT-collectieven hun discours en strategieën aanpassen aan de context waarin zij werken. Dit laat zien hoe de performativiteit van een collectieve, seksuele identiteit en de context waarbinnen dit plaatsvindt, elkaar co-construeren. Uit deze co-constructie ontstaat de tweede doelstelling van de collectieven, namelijk het creëren van een *safe space* waarbinnen LGBT-personen hun seksuele identiteit kunnen construeren en *performen* buiten de heteronormativiteit van de samenleving. Binnen deze gecreëerde private ruimte wordt de nadruk gelegd op de collectieve notie van seksuele identiteit. Zo werd op het kantoor van Transvida bijvoorbeeld steeds het belang van verbondenheid tussen de transvrouwen onderstreept. Hun individuele seksuele en genderidentificatie, een proces dat vaak gezien wordt als een van de meest private aspecten van de identiteitsconstructie (Bell 1995:143), vormt de basis voor de collectieve notie van identiteit, die in de publieke ruimte *performed* wordt om zichtbaarheid op te eisen. Er vindt dus een continue co-constructie plaats tussen collectieve seksuele identiteit en de ruimtes waar dit proces plaatsvindt. Hierin onderhandelen de Costa Ricaanse *sexual citizens*, door middel van een notie van collectieve identiteit, continu de grenzen tussen de publieke ruimte en de door henzelf gecreëerde veilige, private ruimte.

Seksuele Identiteit op een Kruispunt: Intersectionality (Evina)

Seksuele identiteitsconstructie van LGBT-personen in Costa Rica heeft niet alleen te maken met hun seksualiteit, maar ook met andere factoren (van onderdrukking en macht) die seksuele identiteit beïnvloeden. *Intersectionality* is een theorie die het ons mogelijk maakt de verschillende kruisingen tussen deze factoren in het onderzoek te betrekken en is voor het eerst zo genoemd door Kimberlé Crenshaw in 1989. Zij pleitte voor een intersectioneel perspectief waarin verschillende lagen van sociale onderdrukking, zoals *race* en gender, niet los van elkaar staan, maar juist in relatie tot elkaar worden bestudeerd (Smiet 2016:59, Fournier Pereira 2014:84, Viveros Vigoya 2010:6). Nash (2008:10) vult hierbij aan dat intersectionaliteit niet alleen van toepassing is op gemarginaliseerde groepen, maar dat het ook de kruising van categorieën van privileges kan bestuderen. De theorie werd opgepikt

door feministische studies en wordt vandaag de dag gezien als een fundamenteel concept binnen feministische wetenschap (Smiet 2016:60).

Concepten krijgen echter een andere invulling afhankelijk van de context waarin ze worden toegepast (Smiet 2016:91). Dit is ook het geval in Latijns-Amerika, waar volgens Vigoya (2016) intersectionaliteit niet als een zodanig belangrijk academisch concept is opgepakt, zoals het geval was in de Verenigde Staten en Europa, aangezien veel Latijns-Amerikaanse feministen al intersectioneel te werk gingen (Vigoya 2016:8). Bovendien stelt ze kritisch dat Amerikaanse onderzoeken de intersectie tussen gender en *race* zwaarder wegen, waardoor de intersectie met klasse op de achtergrond verdwijnt. Vigoya vindt juist dat intersectionaliteit open moet staan voor alle mogelijke categorieën en factoren van dominantie en ongelijkheid die van invloed zijn op sociale relaties en dat dit per context bekeken zou moeten worden, iets wat volgens haar in de praktijk nog te weinig gedaan wordt (ibid:14/15). Binnen de context van San José en het thema van ons onderzoek, is het van belang de intersectie tussen seksualiteit, gender en socio-economische klasse mee te nemen om de constructie van seksualiteit door de participanten te begrijpen. Hierbij zijn andere invloeden zoals geloof, nationaliteit en leeftijd ook van belang. Toch blijkt uit ons onderzoek dat vooral de socio-economische klassenverdeling van het land de perceptie en constructie van seksualiteit beïnvloedt. Waar de armere socio-economische klasse over het algemeen veel invloed kent van religieus conservatisme, kent de rijkere klasse een makkelijkere toegang tot universitaire kennis. Hoe deze verdeling precies in relatie staat tot de acceptatie van seksuele diversiteit, zal in de komende hoofdstukken worden uitgewerkt.

LGBT: Definitie en Problematiek (Sem)

We hebben in dit hoofdstuk uiteengezet dat seksualiteit, gender en seksuele identiteit fluïde begrippen zijn. Het is dan ook paradoxaal dat we de personen van onze onderzoekspopulatie categoriseren op basis van een dergelijk veranderlijk proces als seksuele identiteitsconstructie. Hoewel we het noodzakelijk achten dit te doen omwille van analyse (zie ook Acuña Rodríguez 2016:53), vinden we het belangrijk kritisch naar het gebruikte acroniem te kijken. We kiezen ervoor het (Spaanstalige) acroniem ‘LGBT’ te gebruiken, omdat we van mening zijn dat het belangrijk is onze terminologie aan te passen op de specifieke context van het onderzoek. In de literatuur die zich focust op de context van ons onderzoek wordt vaak het acroniem ‘LGBTI’ gebruikt en ook door onze informanten is dit

een term die soms in de mond genomen werd. We hebben tijdens ons onderzoek echter geen personen gesproken die zich specifiek identificeerden als ‘interseks’. Om deze reden vinden wij het onjuist hen wel een plek te geven in onze analyse. Het zou onterecht zijn door het gebruik van ‘LGBTI’ te pretenderen ook hun perspectief te hebben meegenomen in onze conclusies.

Daarnaast zijn wij ons ervan bewust dat in de Westerse context meestal het acroniem ‘LGBT(I)Q’ wordt gebruikt. Het gebruik van de letter ‘Q’ blijkt echter problematisch in de Latijns-Amerikaanse context; het woord ‘queer’ wordt hier namelijk niet gebruikt door collectieven zelf en ook binnen de context van het onderzoek is dit zelden gebruikt door onze participanten. Ablove (2015) bespreekt hoe activistische groepen in Costa Rica en Nicaragua het gebruik van ‘queer’ zien als het opleggen van een Engelstalige term in de Latijns-Amerikaanse context, als een dominerend systeem. Zij kiezen er dus voor de ‘Q’ in het acroniem door een Spaanstalig woord als ‘*intersexual*’ (interseks) te vervangen, omdat dit het woord is dat normaalgesproken in de Latijns-Amerikaanse context gebruikt wordt om te refereren naar seksuele- en genderverschillen (Ablove 2015:10, Acuña Rodríguez 2016:11). We zijn van mening dat de term ‘queer’ de lading beter dekt wanneer het gaat om personen die zich niet willen identificeren met één categorie en zouden zelf wellicht eerder voor ‘LGBTQ’ hebben gekozen. Toch stellen we het belang van de contextgebonden toepasbaarheid voorop en baseren we onze keuze dus op de praktijk die uit dit onderzoek is gebleken.

Conclusie (Evina)

Om de seksuele identiteitsconstructie van de LGBT-populatie in San José op individueel en collectief niveau dus goed te kunnen begrijpen en analyseren, gebruiken we de theoretische concepten die in dit hoofdstuk aan bod zijn gekomen. Vanuit het sociaal constructivistische gegeven dat seksualiteit, gender en seksuele identiteit fluïde begrippen zijn, kunnen we met behulp van de concepten *performativity* en *embodiment* uitleggen op welke manier seksuele identiteit impliciet en expliciet wordt geconstrueerd. De heteronormativiteit die de ideeën omtrent seksualiteit in Costa Rica domineert, reguleert middels *body politic* de fysieke lichamen op elk niveau van de samenleving. De belichaming van die heteronormativiteit, mede door de LGBT-gemeenschap, zorgt ervoor dat deze norm telkens opnieuw wordt

gereconstrueerd door middel van performativiteit. Echter kunnen performatieve handelingen juist ook als *agency* worden ingezet om de heteronormativiteit in Costa Rica te ontwrichten.

Op collectief niveau gebeurt dit op basis van *sexual citizenship*; gemarginaliseerde groepen manifesteren zich binnen de samenleving door een collectieve seksuele identiteit actief te *performen* om volledige participatie op te eisen in de publieke ruimte. In dit proces proberen zij steeds de heteronormativiteit in de samenleving te bekritisieren. De zichtbaarheid in het publieke domein zorgt er hierdoor ook voor dat de LGBT-collectieven weerstand ervaren tegen promotie van seksuele diversiteit. Zij passen hun discoursen en strategieën daarom aan op de context waarin zij hun werk doen en focussen zich op het creëren van een veilige ruimte voor hun doelgroepen. Binnen deze private, veilige ruimte wordt de notie van een collectieve seksuele identiteit geconstrueerd en onderstreept, wat de basis vormt voor publieke performativiteit van de LGBT-groeperingen. Er vindt dus een continue co-constructie plaats tussen het proces van collectieve, seksuele identiteitsconstructie en de verschillende ruimtes waarin dit plaatsvindt.

Om de seksuele identiteitsconstructie op zowel individueel als collectief niveau goed te kunnen begrijpen, moeten we ons ook bewust zijn van de invloed die de intersectie tussen seksualiteit, gender en socio-economische klasse heeft op het proces van identiteitsconstructie van de LGBT-gemeenschap. Als laatste blijft het acroniem LGBT een paradoxale term, die teniet doet aan de processen die LGBT-personen ondergaan in de constructie van hun seksuele identiteit, maar kiezen we er toch voor om deze vanuit de context van het onderzoek, te gebruiken.

Hoofdstuk 2

Context

Context

Als we de hoek om lopen, komt het bombastische geluid van het feest als een wervelwind naar je toegewaaid: heel de rotonde rondom la Fuente de la Hispanidad staat bomvol juichende mensen. Auto's rijden stapvoets en luid toeterend de rotonde op, terwijl mensen uit de ramen van de voertuigen hangen en met de rood-gele vlaggen van PAC zwaaien om de overwinning te vieren. De stemming is feestelijk en uitbundig: er klinkt muziek en veel mensen hebben een biertje in hun hand. Hier en daar duiken regenboogvlaggen op uit de rood-met-gele zee. Vrienden sluiten elkaar in de armen en gay-stelletjes lopen opgetogen en een tikje rebels hand in hand. De verkiezingen zijn voorbij.¹³

Het uitgelaten en kleurrijke feest op *la Fuente de la Hispanidad* toonde de opluchting van de feestvierders om de winst van het presidentschap door Carlos Alvarado, de voorman van *PAC* (*Partido Acción Ciudadana*). De overwinning van *PAC*, de partij die het land sinds 2014 regeert, brengt de belofte van politiek progressivisme en de promotie van mensenrechten met zich mee. Een buitenstaander zou de uitbundige viering van de overwinning wellicht bestempelen als overweldigend, maar de *Tico's*, de lokale bevolking, zien het als een vertoning van trots op hun land en de democratie.

Deze trots komt voort uit Costa Rica's imago als een van de meest progressieve landen van Midden-Amerika op sociaal-politiek gebied. De vreedzame democratie van de natie staat in tegenstelling tot de geschiedenis van extreme politieke worstelingen als militaire dictaturen en burgeroorlogen waar andere landen in de regio mee te maken hebben gehad. Deze uitzonderlijkheid wordt vaak toegeschreven aan het feit dat Costa Rica sinds 1948 geen leger meer heeft; het wordt hierom ook wel "het Zwitserland van Midden-Amerika" genoemd. Dit politiek progressivisme maakt dat de Costa Ricaanse overheid heeft geïnvesteerd in vooruitstrevende ecologische ontwikkelingen, toerisme en toegankelijk openbaar onderwijs¹⁴. Waar Costa Rica echter niet zo sterk in verschilt met andere landen in

---

¹³ Veldwerknooties Sem, 01-04-2018

¹⁴ <http://theconversation.com/costa-rica-looks-a-little-less-exceptional-after-its-heated-election-94246>, geraadpleegd 17-05-2018

Latijns-Amerika, is de grote invloed van religieus conservatisme op de maatschappij. Het Katholicisme is de officiële staatsreligie, waardoor de Kerk niet alleen op socio-cultureel niveau van groot belang is, maar ook in de politieke arena een grote rol speelt. Een deel van de wetgevende macht in Costa Rica bestaat uit een katholieke delegatie, die bijvoorbeeld haar moralistische stempel drukt op processen als wetsveranderingen, inclusief wanneer het gaat om mensenrechten (Acuña Rodríguez 2016:32). De grote religieuze invloed op verschillende niveaus van de Costa Ricaanse samenleving maakt dat er een spanningsveld bestaat tussen haar imago als progressief land en de politieke invloed van de conservatieve Katholieke Kerk (Smith-Castro & Molina-Delgado 2001:141, Carrasco 2003:82/83, Lester 2011:431, Acuña Rodríguez 2016:32).

Binnen deze context, waarin politiek progressivisme en conservatief katholicisme beide van grote invloed zijn, staan ook de overtuigingen, normen en waarden rond seksualiteit en gender op gespannen voet. Het publieke discours met betrekking tot seksualiteit wordt in Costa Rica met name gekenmerkt door conservatief katholicisme en *machismo* (Álvarez Hernández 2012:31, Lester 2011:431,433, Smith-Castro & Molina Delgado 2011:141). *Machismo* is een concept dat bestaat uit dominante ideaalbeelden van mannelijkheid die per ruimte en socioculturele context worden geconstrueerd. Deze ideeën met betrekking tot mannelijkheid geven vorm aan machtsrelaties tussen, en onder, mannen en vrouwen. Ze zijn gebaseerd op natuurlijk gedetermineerde verschillen tussen de seksen en impliceren heteronormativiteit (Stobbe 2005:109-110, 11). De heteronormatieve invloed van conservatief katholicisme en *machismo*, construeert in Costa Rica een sterk tendens van homofobie. ‘Homofobie’ wordt door Lester (2011:424) gedefinieerd als een bewuste of onbewuste overtuiging dat homoseksuele mensen pervers zijn, omdat ze zich niet conformeren naar de culturele ideeën over hoe mannen en vrouwen zich behoren te gedragen. Homofobie in Costa Rica is voor personen met een diverse seksuele of genderidentiteit een sociale realiteit die niet overeen lijkt te komen met het vooruitstrevende imago van het land.

De afgelopen presidentsverkiezingen hebben dit spanningsveld nog meer onder druk gezet en aan het licht gebracht, met name door de prominente rol die de normen en waarden van seksualiteit innamen binnen de politieke debatten. Voorafgaand aan de verkiezingen vonden in december 2017 en begin januari 2018 grote protesten plaats tegen de nieuwe

regeling van het *MEP* dat seksuele educatie wil verplichten voor alle openbare scholen¹⁵. *Corte IDH* deed hier op 9 januari 2018 nog een schepje bovenop met haar rapport betreffende gelijke rechten voor stellen van hetzelfde geslacht en de mogelijkheid tot naamsverandering voor transgender-personen¹⁶. Het Hof, dat een autoriteit kent die superieur is aan de wetten van de Republiek, draagt Costa Rica en de andere twintig landen die het Hof erkennen, op het homohuwelijk en de naamsverandering te legaliseren.¹⁷ Deze progressieve maatregelen, geïnitieerd door het oude *PAC* kabinet ter promotie van mensenrechten, zorgde voor grote weerstand bij Fabricio Alvarado en de aanhangers van zijn partij *Restauración Nacional*. Hierdoor werd het debat tussen Carlos en Fabricio in de periode tussen deze eerste en tweede verkiezingsronde vooral gevoerd omtrent het taboe-rijke thema van seksuele diversiteit, een gegeven dat volgens *PAC* omarmd moet worden en door *Restauración Nacional* wordt tegengegaan. Fabricio won met zijn evangelische invalshoek veel populariteit onder de religieus conservatieve bevolking. Dit wordt onder andere geïllustreerd door een interview met de zender *Noticias Repretel*¹⁸, waarin hij al lopend door de straten van San José wordt aangesproken door een straatverkoper, met de vraag of hij die ‘flikkers wel goed in de gaten zal houden’. De verontwaardigde reactie van de presentator wuift de presidentskandidaat weg, geeft de mannen die hem aanspraken een warme handdruk en geeft aan dat hij ‘*hen* wel moet respecteren, maar zal blijven strijden voor de familie’. Met een ‘*gracias*’ en een laatste zwaai over zijn schouder loopt hij verder, met een verblufte presentator achter zich aan.

Fabricio gebruikte onder andere het concept *ideología de género* in zijn campagne om aan zijn kiezers duidelijk te maken waarom zowel seksuele educatie als het homohuwelijk (en homoseksuele mensen in het algemeen) een gevaar zouden zijn voor de maatschappij. *Ideología de género*, ofwel gender-ideologie, is een veelvoorkomend begrip dat zowel in Costa Rica als in veel andere landen in Latijns-Amerika grote populariteit heeft gewonnen (Wilkinson 2017:2). Het is een concept dat door conservatieve politici als Fabricio en woordvoerders van de Kerk wordt gebruikt in een poging sociaal-wetenschappelijke

---

¹⁵ Krantenartikel *la Nación*:

<https://www.nacion.com/el-pais/educacion/grupos-intensifican-campana-contra-clases-de/6AS6BI6TI VAGVASVOZKMBGKZZA/story/>, geraadpleegd op: 15-5-2018

¹⁶ http://www.corteidh.or.cr/docs/comunicados/cp_01_18.pdf, geraadpleegd 11-01-2018

¹⁷ <http://www.nacion.com/el-pais/politica/corte-interamericana-notifica-a-costa-rica/LRJB6DWNHOGBXSD NIVYSEDA/story/>, geraadpleegd 10-01-2018

¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=Fwq-VCMMESQ> minuut 2:06 - 2:36. Geraadpleegd op 15-5-2018.

theorieën omtrent gender en seksualiteit te ontcrachten. Zij dopen deze theorieën binnen hun discours dan ook om tot ‘ideologieën’, om de legitimiteit ervan teniet te doen. Hierin beweren ze dat de vermeende voorstanders van de gender-ideologie het gehele biologische component van sekseverschillen ontkennen en al het onderscheid op basis van sekse willen ‘eliminieren’ (ibid:1). Het opleggen en implementeren van de gender-ideologie zou volgens de politici en geestelijken noties als het ‘traditionele huwelijk’, de ‘natuurlijke familie’ en de ‘natuurlijke sociale orde’ doen wankelen (ibid:1). De afzwakking van deze ‘fundamentele nationale waarden’ die Fabricio tijdens zijn campagne beloofde tegen te gaan, mocht hij verkozen worden tot president.

In de periode tussen de twee verkiezingsrondes stonden Carlos en Fabricio dus lijnrecht tegenover elkaar. Dit zorgde ook voor een tweedeling van de samenleving. Men schaarde zich ruwweg achter de één of de ander: aan de kant van Fabricio in de naam van God, of achter Carlos ter promotie van mensenrechten. Het zorgde ervoor dat vooral seksuele diversiteit een thema werd waar men dagelijks op televisie, in de krant en op sociale media mee werd geconfronteerd. Dit gold zeker ook voor onze participanten, waardoor de politieke context een grote stempel drukte op dit onderzoek. De focus op seksuele diversiteit binnen het publieke discours had niet alleen tot gevolg dat de samenleving zich verdeelde, maar sneeuwde ook de andere problematiek in het land onder. Armoede, drugsproblemen en werkloosheid, factoren die grote klassenverschillen als gevolg hebben, kregen vrijwel geen aandacht meer binnen de politieke discussies, terwijl die juist van grote invloed zijn op de politieke en sociale verdeling van het land. Het onderzoekscentrum van politieke studies van de UCR toont namelijk aan dat de maatschappelijke kloof vooral wordt gegraven langs de socio-economische lijnen van de samenleving, die ook geografisch zijn opgedeeld tussen de GAM en de periferie¹⁹. De verschillen tussen arm en rijk, hoogopgeleid en ongeschoold, de randstad en de periferie, werden als het ware belichaamd door de twee partijleiders, hun achtergrond en sociale levens. Het werd dan ook duidelijk uit de statistieken van de uitslag van de verkiezingen dat de achterban van Fabricio vooral te vinden was in de armere kustprovincies, het verste af van de GAM, terwijl *PAC* vooral werd gesteund door het centrum van het land.²⁰

---

¹⁹<https://www.nacion.com/el-pais/politica/estudio-de-ucr-por-estos-factores-carlos-alvarado/Z23FELJ7JVERRPHU5V5UPAMR4Q/story/>, geraadpleegd 09-05-2018

²⁰ Eerste ronde: <http://resultados2018.tse.go.cr/resultadosdefinitivos/#/presidenciales> geraadpleegd: 09-05-2018

PAC won uiteindelijk de tweede ronde van de presidentsverkiezingen op 1 april met 60% van de stemmen. De overwinning van Carlos Alvarado zorgde voor de uitbundige stemming op *la Fuente de la Hispanidad*. De feestvierders waren opgelucht, hoopvol en trots op Costa Rica en hoopten wellicht voor één avond te vergeten wat voor impact de verkiezingen hebben gehad op het land. Want hoewel Carlos na twee maanden toch als grote winnaar naar voren kwam, drukken de debatten van de afgelopen periode en de hierin blootgelegde taboes een stempel op hedendaags Costa Rica. De conservatieve ideeën omtrent seksuele diversiteit en inclusiviteit zijn door de verkiezingen aan het licht gebracht, waardoor de problematiek waar de LGBT-gemeenschap zowel op individueel als collectief niveau altijd al mee kampte, ook voor het grotere publiek zichtbaar werd. De hoop die mensen nu hebben voor het land, in relatie tot seksuele diversiteit en inclusiviteit, is gevestigd op *PAC*. Toch hebben de verkiezingen er hoe dan ook voor gezorgd dat er nu duidelijke barsten in Costa Rica's progressieve imago zitten, en dat de problematiek waar de Costa Ricaanse LGBT-gemeenschap mee kampt, is geïntensiveerd.

Hoofdstuk 3

De Familiaire Ruimte en Zelfidentificatie van LGBT-individue

Evina

De Familiaire Ruimte en Zelfidentificatie van LGBT-individen

“[...] Voor alle jongeren is de steun van de familie de pilaar, vooral wanneer je bezig bent met het proces van acceptatie van jezelf... van persoonlijke ontdekking. Ik denk dat de familie daarin heel veel invloed heeft.”

Juan, voguedanser²¹

De familiale ruimtes van LGBT-personen zijn een belangrijke context waarin zij hun seksuele identiteit construeren (Álvarez Hernández 2012:42). De invloed die deze familiale settings hebben op de identiteitsconstructie en de manier waarop LGBT-individen hun seksuele identiteit in deze settings *performen*, zullen in dit hoofdstuk centraal staan. Net als bij Álvarez Hernández (2012) werd in dit onderzoek duidelijk dat de band met de familie van grote invloed is op de *performativity* en constructie van de seksuele identiteit van de participanten. De acceptatie van de familie gaat vaak gepaard met wat ik *performativity of silence* noem, waarmee de seksualiteit van de participanten door alle familieleden, inclusief de participanten zelf, ‘onzichtbaar’ wordt gemaakt en sociaal wordt gecontroleerd. Tijdens de verkiezingen werd deze stilte echter doorbroken door de aandacht aan seksuele diversiteit in de media, waardoor familiebanden veranderden en de ideeën omtrent het concept Familie werden blootgelegd en onderhandeld. Naast het belang van de familie voor de seksuele identiteitsconstructie, wordt in dit hoofdstuk ook duidelijk dat de seksuele identiteit door de participanten weliswaar wordt losgekoppeld van de genaturaliseerde genderrollen van de samenleving, maar dat ze paradoxaal genoeg niet buiten de genderbinariteit stappen wanneer zij zichzelf identificeren met betrekking tot hun seksualiteit of genderidentiteit. Ze blijven hun seksualiteit alsnog beschrijven door middel van de termen ‘mannelijkheid’ en ‘vrouwelijkheid’.

Veel verhalen over de seksuele identiteitsconstructie van de participanten begonnen bij hun kindertijd, met name bij de schoolperiode. De *body politic*, de regulering van lichamen naar de sociale heteronorm (Demello 2014:13), werd uitgedragen door medeleerlingen. Hierdoor

---

²¹ Juan, Interview, 24-02-2018

leerden de participanten al in hun schooltijd deze sociale controle te internaliseren. Daniel²² gaf aan dat hij tijdens zijn gehele middelbare schooltijd bewust bezig was met zijn *performance of heterosexuality*. Deze *act* van heteroseksualiteit wordt gevormd door middel van de performativiteit van de genaturaliseerde genderrollen. Het ‘masculiene’ gedrag van een man verbergt zijn homoseksualiteit, omdat mannelijkheid in een *machismo* context inherent wordt gekoppeld aan heteroseksualiteit. Zo was Daniel constant bezig met zich ‘mannelijk’ gedragen, zodat niemand hem als gay zou ‘verdenken’:

“Nou ja, het was heel moeilijk, omdat ik nooit 100% mezelf kon zijn. Ik moest me aanpassen, ik kon er niet vrouwelijk uitzien want dan zouden ze me lastigvallen. Ik paste me altijd heel goed aan, dus iedereen dacht dat ik normaal was, of nou ja, niet normaal.. maar heteroseksueel. Maar ik had vrienden die heel vrouwelijk waren en die werden altijd gepest.”

Participanten die zich van kleins af aan niet volgens de heteronorm gedroegen, gaven zelf ook aan dat dit te zien was doordat ze ‘als man liever met poppen speelden’, of ‘als vrouw altijd met voetbal bezig waren’²³. Op deze manier reconstrueerden zij zelf de dichotomie tussen mannelijkheid en vrouwelijkheid in relatie tot seksualiteit. Ook al traden zij namelijk met hun seksuele voorkeur buiten de heteronorm, ze identificeerden zichzelf alsnog door hun seksualiteit te koppelen aan het binaire gendersysteem, alleen identificeerden ze zich met de tegenovergestelde genderrol: als man met vrouwelijkheid en vice versa. Zij waren ook de participanten die aangaven vaak te zijn gepest in hun kindertijd. De verhalen en ervaringen van pesterijen om seksualiteit zorgen voor het dominante narratief dat niet-heteroseksualiteit direct wordt afgewezen. De angst voor deze afwijzing door vrienden, school en familie zorgde voor lange tijd dat Daniel²⁴ zijn performativiteit van heteroseksualiteit krampachtig in stand hield. Álvarez Hernández (2012) gebruikt in zijn artikel het concept ‘*homophobiaphobia*’, oftewel de angst voor homofobie, om te verklaren waarom gay-mannen zich ook zoveel mogelijk distantiëren van ‘vrouwelijke gays’. Hoewel dit in dit onderzoek niet naar voren kwam, is het concept wel te gebruiken in de uitleg waarom gay-mannen en transvrouwen, in

---

²² Adrian en Daniel, Interview, 12-02-2018

²³ Mariam, Interview, 13-04-2018, Melody, Interview, 04-04-2018, Dan en Denis, Interview, 07-03-2018, Dominic, Interview, 10-04-2018

²⁴ Adrian en Daniel, Interview, 12-02-2018

ieder geval voor een deel van hun leven, zichzelf distantiëren van hun eigen ‘vrouwelijkheid’ om zo te kunnen voldoen aan de heteronorm van de maatschappij.

Het moment waarop de participanten hun seksuele voorkeur niet meer geheim houden, wordt *salir del clóset* genoemd, oftewel: uit de kast komen. De meesten gaven aan dit moment altijd te relateren aan de familie of de ouders. Zowel María²⁵ als Julia²⁶ vertelden bijvoorbeeld dat ze in vriendenkringen al openlijk lesbische of biseksueel waren, maar dat ze pas ‘echt uit de kast’ kwamen toen ze het vertelden tegen hun moeder. Het moment van uit de kast komen geeft dus een punt aan in het proces van seksuele identiteitsconstructie waarin wordt afgestapt van de *heterosexual performance* die het doel had om de niet-heteroseksuele oriëntatie te verbergen. Dit ‘breekpunt’ ging bij veel participanten niet zonder slag of stoot. Vooral in families die erg conservatief religieus zijn, was de eerste reactie er één van afwijzing. Juan’s²⁷ moeder moest huilen toen hij het haar vertelde en zijn vader sprak een maand niet tegen hem toen hij het via de moeder had gehoord. Nadia²⁸ kwam uit de kast tegen haar ouders te midden van een ruzie, waarin ze dezelfde nacht nog vertrok van huis. In haar situatie was dit gelukkig tijdelijk, maar toen María²⁹ weerstand ondervond van haar religieuze moeder, vertrok zij voorgoed uit haar ouderlijk huis. Vera’s ouders, conservatief katholiek, probeerden in eerste instantie haar homoseksualiteit te ‘verjagen’ toen Vera³⁰ het hen vertelde op haar dertiende:

“Ik moest naar een gebed. Ze gingen in een cirkel zitten, met mij in het midden en begonnen te bidden zodat ik zou genezen, want ik was ‘ziek’, omdat ik gay ben. Het was heel heftig, een soort exorcisme. En na het tweede gebed had ik er genoeg van, ik wilde écht niet meer. Dus toen zei ik een dag voor de volgende sessie: Al halen jullie de paus erbij, of Moeder Teresa, ik zal altijd zo blijven, het is zoals ik ben.”

---

²⁵ María, Interview, 07-03-2018

²⁶ Julia, Interview, 19-02-2018

²⁷ Juan, Interview, 24-02-2018

²⁸ Nadia en Vera, Interview, 19-02-2018

²⁹ María, Interview, 07-03-2018

³⁰ Nadia en Vera, Interview, 19-02-2018

De meeste ouders van de participanten accepteerden na enige tijd de situatie, toen ze inzagen dat de seksualiteit of genderidentiteit van hun kind niet zou veranderen. Deze acceptatie werd grotendeels geconstrueerd door middel van een performativiteit van stilte, waarin zowel de participanten als de andere familieleden niet spraken over seksualiteit of gender, maar waarin iedereen de situatie zwijgend accepteerde. Toen Juan bijvoorbeeld aangaf dat zijn slechte schoolcijfers kwamen door het feit dat zijn vader hem negeerde, werd zijn vader weer ‘de oude’ en deed hij alsof het hele gesprek over Juan’s seksualiteit niet had plaatsgevonden. Deze stilte omtrent het onderwerp maakt de seksuele of genderidentiteit van de persoon opnieuw onzichtbaar in de privé-sfeer, maar hoeft niet hand in hand te gaan met een gevoel van onderdrukking. Juan³¹ vertelde over het uiteindelijke gesprek met zijn ouders:

“Ze zeiden: ‘Je bent onze zoon, en we zullen altijd van je houden, maar we accepteren deze levensstijl gewoon niet’. Toen dacht ik: ‘oké, als ze mij maar accepteren en respecteren, is het goed voor mij’.”

Ik beargumenteer daarom dat de *performativity of silence* van beide kanten als het ware een tegemoetkoming is om, ondanks meningsverschillen, elkaar te accepteren en samen te leven. Dit heeft wel als consequentie dat LGBT-personen binnen familiale settings de balans moeten vinden tussen het uiten van hun seksuele identiteit en het zich gedragen volgens de heteronorm. Zo zei Juan bijvoorbeeld dat hij zijn ex-vriend wel mee naar huis nam, maar hem voorstelde als ‘gewoon een vriend’, terwijl hij vertelde tegelijkertijd wel te weten dat zijn ouders doorhadden dat ze een relatie hadden.

De performativiteit van stilte werd ruw verstoord door de verkiezingen, waarin ideeën omtrent seksualiteit, gender en de Familie dagelijks in het nieuws te zien waren en in de debatten werden besproken. Deze maatschappelijke aandacht had als gevolg dat het onderwerp van seksuele diversiteit ook in de private ruimte weer boven tafel kwam. Dit leidde enerzijds tot een gevoel van ondersteuning; María’s³² vader had zich volgens María

---

³¹ Juan, Interview, 24-02-2018

³² María, Interview, 07-03-2018

nooit uitgesproken over de panseksualiteit³³ van zijn dochter, maar toen de protesten tegen seksuele diversiteit meer voet aan de grond kregen, betuigde hij openlijk zijn steun aan de LGBT-populatie via sociale media. Anderzijds zorgden de verkiezingen juist voor spanning tussen familieleden. Juan³⁴ kwam er bijvoorbeeld achter dat zijn oudere broer op Fabricio Alvarado zou stemmen. Daardoor beseftte hij dat de acceptatie van zijn broer enkel bestond door de verplichting die zijn broer voelde, omdat ze ‘nou eenmaal’ familie zijn, in plaats van werkelijk Juan’s homoseksualiteit te accepteren. Juan confronteerde zijn broer:

“Ik vroeg: ‘Waarom gaan jullie stemmen op een persoon die mij van mijn rechten wil ontdoen? Ik vind het heel oneerlijk en hypocriet van jullie.’ Maar hun antwoord was dat ze niet wilden dat hun dochtertjes seksuele educatie zouden krijgen op school. Ze zijn gewoon ontzettend ignorante.”

Volgens veel Costa Ricanen is het de taak van de ouders om hun kinderen seksueel te onderwijzen. De angst bestaat dat kinderen door openbare seksuele educatie worden aangemoedigd eerder seksueel actief te zijn, terwijl dit binnen de traditionele kijk op seks juist moet worden bewaard tot na het huwelijk, met het doel een gezin te stichten. De hoge cijfers van tienerzwangerschappen geven echter aan dat voorlichting meer dan eens mist en seks voor het huwelijk wel voorkomt³⁵. Ik denk dat het dus niet alleen de angst voor seks voor het huwelijk is die zorgt voor weerstand tegen seksuele educatie, maar ook de angst dat de Familie haar traditionele rol en belang verliest als tegelijk de context én het doel van seks. Bovendien zou met de acceptatie van seksuele diversiteit (binnen seksuele educatie) het idee worden aanvaard dat seks niet alleen het doel zou moeten hebben een gezin te stichten, maar ook op andere manieren zou moeten worden geaccepteerd, bijvoorbeeld in de vorm van seks tussen twee mensen van hetzelfde geslacht. Hier zie ik de link tussen de afwijzing van publieke seksuele educatie en de afkeuring jegens LGBT-personen: met de inclusie van

---

³³ Panseksualiteit wil zich ontdoen van seksuele binariteit. Panseksuele personen geven aan niet alleen op óf man óf vrouw te vallen, maar ook op personen die zich niet binnen de genderdichotomie kunnen scharen. María, Interview, 07-03-2018

³⁴ Juan, Interview, 24-02-2018

³⁵

<https://www.larepublica.net/noticia/embarazo-adolescente-en-centroamerica-es-mayor-al-promedio-mundial>. cijfers en oorzaken tienerzwangerschappen Costa Rica en Latijns-Amerika in het algemeen. Geraadpleegd op: 11-06-2018

seksuele diversiteit zou een nieuwe betekenisgeving van seks worden geaccepteerd, terwijl die binnen de dominante opvattingen, gebaseerd op conservatief religieuze noties, juist krampachtig in verband wordt gebracht met de heteroseksuele Familie. In het discours voor het behoud van de traditionele Familie, dat door Fabricio Alvarado in het politieke domein werd gevoerd, wordt dus zowel openbare seksuele educatie verworpen als de LGBT-gemeenschap geëxcludeerd van het recht op een plek binnen de Familie. Juan³⁶ was zo ontdaan van het antwoord van zijn broer en het feit dat hij hem het recht op een familie indirect wilde ontzeggen, dat hij al het contact met hem heeft verbroken.

Juan is niet de enige participant die aangaf gefrustreerd te zijn over dit thema. Het feit dat de familie die LGBT-personen creëren noch wettelijk, noch sociaal wordt erkend, doet Nadia³⁷ nog wel het meeste pijn:

“Wie denk je dat je bent dat je mij zegt dat wat ik hier heb, met mijn twee hondjes, m’n vriendin, huis en auto, dat dat geen familie is? Hoe meer ‘familie’ wil je het hebben? Dit is mijn familie!”

Nadia’s uitspraak geeft weer hoe LGBT-personen het concept van de Familie willen toeëigenen. Ze pleiten voor een inclusievere vorm van Familie waarin de LGBT-gemeenschap ook erkend wordt als deel van de maatschappij. Dit pleidooi voor inclusiviteit werd aangevochten in de verkiezingsdebatten en zo, zowel in publieke als in privé ruimtes, aan het licht gebracht.

Binnen de Costa Ricaanse context, waarin de sociale controle van heteronormativiteit, genaturaliseerde genderrollen en de uiting van performativiteit van *agency* ook in de familiale ruimte altijd in proces zijn, creëerden participanten een expliciet zelfbeeld als LGBT-individu. In het stuk over hun kindertijd is al terug te lezen dat zij over hun seksualiteit spreken in termen van ‘mannelijkheid’ en ‘vrouwelijkheid’. In de beschrijving van hun seksuele identiteit van vandaag de dag kwam dit nog steeds naar voren, al is hun zelfidentificatie tegenwoordig ook een bron van verzet tegen de negatieve stereotypering die

---

³⁶Juan, Interview, 24-02-2018

³⁷ Nadia en Vera, Interview, 19-02-2018

door de samenleving wordt ingevuld. Mariam³⁸, een negentienjarige transvrouw, eigent het vrouw-zijn toe door het te belichamen en zo biologisch reductionisme te betwisten. Ze zei over zichzelf:

“Ik weet dat ik vrouw ben, ik heb geen vagina nodig om vrouw te zijn. Ik ben vrouw omdat ik me zo voel, alleen ben ik het op een andere manier. Als je naar me kijkt, zie je toch dat ik vrouw ben?”

Mariam eigent haar genderidentiteit toe op basis van haar gevoel. Ze voelt zich vrouw, dús is ze vrouw, waaruit haar *performance* als vrouw voortvloeit. In haar performativiteit gebruikt ze de stereotypen van vrouwelijk gedrag om haar genderidentiteit te belichamen. Hiermee ontwricht ze de genaturaliseerde gendernormen van de samenleving, met het feit dat ze in een mannelijk lichaam is geboren, maar zich als vrouw identificeert. Het perspectief op gender blijft hierin dichotomisch: ze is vrouw, geen man, al geeft ze zelf invulling aan wat ‘vrouw-zijn’ is en betekent. Ook de transmannen die ik sprak, Patrick en Guido³⁹, construeren hun gender op basis van hun gevoel en *performen* hun ‘man-zijn’ in hun gedrag, taal en uiterlijk door hun kortgeknipte haar en mannenkleding. Dominic⁴⁰, een participant die aangaf zich meer aangetrokken te voelen tot mannen, voelt zichzelf in sommige gevallen meer vrouw dan man. Hij noemt zichzelf queer, maar geeft aan dat het heel duidelijk een binaire keuze voor hem is: hij voelt zich ofwel meer man, ofwel meer vrouw. Dit is volgens hem te zien in zijn manier van kleden, die soms wat ‘vrouwelijker’ is dan andere dagen, maar hij blijft wel naar zichzelf als ‘hij’ refereren en gebruikt soms vrouwelijke voornaamwoorden als hij nadenkt, maar dat is alleen in stilte.

Ook participanten die zich identificeren als gay gebruiken gendernoties als mannelijkheid en vrouwelijkheid om hun seksuele identiteit te beschrijven. Enerzijds geven Daniel en Adrian⁴¹ bijvoorbeeld aan dat hun homoseksualiteit alleen te maken heeft met hun seksuele voorkeur, en dat ze zowel een mannelijke als een vrouwelijke kant hebben waar ze trots op zijn. Anderzijds koppelen ze in hun verhalen het ‘gay-zijn’ toch vrijwel altijd aan vrouwelijkheid:

---

³⁸ Mariam, Interview, 13-04-2018

³⁹ Patrick, Interview, 24-03-2018, Guido, Interview, 24-03-2018

⁴⁰ Dominic, Interview, 08-02-2018

⁴¹ Adrian en Daniel, Interview, 12-02-2018

“Voorheen voelde ik me altijd ingetogen, ik moest accepteren dat ik ‘vrouwelijke gebaren’ heb en dat die gebaren geen ‘inferioriteit’ betekenen. Ze betekenen niets, het is gewoon een manier van zijn. Toen ik dat had geaccepteerd, kon ik zeggen dat ik gay ben.”

Daniel, Voguedanser⁴²

Vrouwelijkheid wordt dus gelinkt aan hun homoseksualiteit. Zoals Butler (1999, 2004, zie ook Klassen 2014:81) stelt, valt er niet aan het gendersysteem te ontsnappen, maar binnen dit systeem zetten gays in Costa Rica zich wel af tegen het *machismo*-idee van ongelijkheid tussen vrouwelijkheid en mannelijkheid. Juan⁴³ gaf bijvoorbeeld aan dat ‘vrouwelijk zijn’, niet betekent dat hij ‘minder man’ is. Het omarmen van vrouwelijkheid wordt zelfs gezien als een *empowerment*, zoals te zien in de uitspraak van Daniel, die zijn seksuele identiteit pas accepteerde met de acceptatie van zijn femininiteit. Op deze manier destabiliseren zij met hun performativiteit van vrouwelijkheid de hiërarchische verhouding tussen vrouwelijkheid en mannelijkheid binnen de *machismo*-context.

Gay-vrouwen kampen binnen *machismo* meer met het tendens dat hun relatie, net als hun vrouwelijke genderidentiteit, seksueel wordt geobjectiveerd. Zo gaf María⁴⁴ aan dat de bewakers van de universiteitscampus gay-mannen direct aanspreken op het tonen van affectie, maar dat ze bij een lesbisch stelletje op een afstandje blijven kijken. Waar gay-mannen zich verzetten tegen het idee dat identificatie met vrouwelijkheid een ‘*downgrade*’ is, zoeken gay-vrouwen *empowerment* in het terugnemen van de controle over hun eigen lichaam. Julia⁴⁵ deed dit door met ontbloot bovenlichaam deel te nemen in een contra-protest van de ‘*gay pride*’ parade.

Daniel, Adrian en Juan voelen zich vooral *empowered* als ze Vogue dansen. Vogue is een *urban* dansstijl die ontstaan is in de gay-scene in New York en nu wereldwijd wordt beoefend⁴⁶. Gebaseerd op de modellen in het tijdschrift Vogue, viert de dansstijl vrouwelijkheid in al haar *flamboyance* en *extravaganza*. Door de dans wordt een soort

---

⁴² Adrian en Daniel, Interview, 12-02-2018

⁴³ Juan, Interview, 20-03-2018

⁴⁴ María, Interview door Sem, 20-02-2018

⁴⁵ Julia, Interview, 19-02-2018

⁴⁶ <https://www.spectator.co.uk/2017/07/how-voguing-came-back-in-vogue/> geraadpleegd: 12-06-2018

stage-space gecreëerd, waarin dansers zichzelf naar eigen wil kunnen uiten binnen de stijl. Juan⁴⁷ legde uit:

“In Vogue kan ik de persoon zijn die ik niet kan zijn in mijn huis, op school, of op straat, met ‘normale’ mensen. Met voguing kan ik mijn ‘manier van zijn’ uiten: vrij, dansend. Dit heeft me enorm geholpen om mezelf te leren kennen en te accepteren [...]. Door het dansen kan ik vrouwelijk zijn.”

Het dansen dient als uitlaatklep voor het deel van hun identiteit dat in het dagelijks leven onzichtbaar wordt gemaakt. Daarbij werden ze alle drie *empowered* door Vogue in het accepteren van hun homoseksualiteit, doordat femininiteit wordt gevierd in plaats van onderdrukt. Bovendien zorgt de *stage-space* die het dansen creeert er ook voor dat andere mensen, zoals het publiek, vrienden of familieleden, de vrouwelijke dans *performance* los zien van hun dagelijkse seksuele identiteit, waardoor de *performativity of femininity* op het podium wél wordt geaccepteerd. Zowel Juan⁴⁸ als Daniel⁴⁹ legden bijvoorbeeld uit dat hun moeders er geen problemen mee hebben dat ze op hakken dansen, omdat ze hier niet mee over straat lopen. Ook de participanten zelf zien ‘het podium’ als een ruimte waarin ze als danser een vorm van hun seksuele identiteit kunnen uitdragen, maar geven aan dat het een vorm is die ze in hun dagelijks leven niet willen zijn. *Vogue* biedt voor hen dus de ruimte om hun seksualiteit te *performen* op een specifieke manier, maar niet per se omdat deze in het dagelijks leven wordt onderdrukt. Het is een specifieke *performance* van hun seksuele identiteit die samen met Vogue, binnen de *stage-space* wordt geconstrueerd.

Conclusie

Het proces van seksuele identiteitsconstructie binnen de privésfeer kent verschillende fases gedurende de levensloop van de participanten, waar zichtbaarheid en onzichtbaarheid van hun seksuele identiteit elkaar afwisselen. Het ‘uit de kast komen’ wordt gekenmerkt als een punt in het proces van hun seksuele identiteitsconstructie waarbij er wordt afgestapt van de *performance of heterosexuality* die het doel heeft hun seksuele voorkeur te verbergen. In de

---

⁴⁷ Juan, Interview, 24-02-2018

⁴⁸ Juan, Interview, 20-03-2018

⁴⁹ Daniel, Interview, 02-04-2018

processen die na dit moment volgen, waarin de seksuele identiteit, ondanks ‘uit de kast’, alsnog soms onzichtbaar blijft, kan echter gesteld worden dat ‘de kast’ niet zo dichotomisch is als door bijvoorbeeld Hubbard (2001:56) wordt beschreven. Het is een fluïde begrip waarin per context wordt onderhandeld hoever ‘in’ of ‘uit’ de kast iemand is of wil zijn, en welke vorm hun seksuele identiteit per context aanneemt. ‘Uit de kast komen’ is daarin dus niet het ultieme doel van het proces omtrent seksuele identiteit, maar eerder een constructiemiddel. De sociale controle in de privésfeer op basis van noties van heteronormativiteit en religieus conservatisme, wordt geconstrueerd door performativiteit van stilte door zowel de familieleden als de LGBT-personen zelf. In het doorbreken van deze stilte door de verkiezingen werden de verzwegen familiedynamieken blootgelegd, waardoor sommige geveinsde acceptaties omtrent seksuele diversiteit zichtbaar werden. Binnen deze context werd ook het belang duidelijk van het recht op toeëigening en invulling van de term Familie. De invulling van dit begrip was vaak een oorzaak van afwijzing of acceptatie van seksuele diversiteit binnen de *private space*.

De sociale norm omtrent het verband tussen seksualiteit en gender beïnvloedt ook de manier waarop de participanten zichzelf identificeren. In hun eigen perceptie wordt seksuele identiteit als het ware ‘gegenderd’. Binnen dit kader vinden ze wel *empowerment* in de omarming van gemarginaliseerde factoren, zoals vrouwelijkheid. Met deze *empowerment* creëren participanten een *safe space* waarin zij hun seksuele identiteit *performen* naar eigen invulling, zoals bij de dans Vogue.

Hoofdstuk 4

LGBT-individuen in de Publieke Ruimte

Evina

LGBT-individen in de Publieke Ruimte

“Hiervoor werd er wel gediscrimineerd, maar nu zijn de discriminaties een stuk agressiever geworden, met directe fysieke of verbale aanvallen. Met de verkiezingen en Fabricio die van alles zegt, is de spanning om te snijden. Er zijn namelijk veel mensen die hiervoor niets vervelends zeiden tegen een LGBT-persoon, omdat ze wisten dat dat niet zou worden geaccepteerd, maar nu is er een soort sociale permissie ontstaan om wél iets te zeggen of te doen. Dat is te zien aan de 26 geregistreerde cases van agressies op straat die bekend zijn, en dat zijn alleen nog maar de geregistreerde aanvallen. Ik kan natuurlijk niet voor anderen spreken, maar ik voel me daarom niet meer zo heel tranquila.”

María, LGBT-activiste⁵⁰

In haar kantoortje op de universiteitscampus bespraken María en ik de gevolgen van de verkiezingen op haar persoonlijke leven. Ze is LGBT-activiste bij Beso Diverso en identificeert zichzelf als panseksueel. Toen de uitkomst van de verkiezingen nog niet bekend was, vertelde ze me dat ze oprecht bang was dat Fabricio president zou worden, maar zei ze ook dat het kwaad eigenlijk al geschied is: agressiviteit tegenover LGBT-personen is al toegenomen en het duurt volgens haar lang voordat deze klap in het gezicht van seksuele inclusiviteit weer zal herstellen. De verkiezingen oefenen dus niet alleen invloed uit in de familiale ruimtes van LGBT-personen. Door de sociale permissie waar María over sprak, voelen mensen zich namelijk ook gelegitimeerd niet-heteroseksuele personen in de publieke ruimte sociaal te controleren, tijdens de verkiezingen nog agressiever dan voorheen. De publieke ruimte wordt volgens Sibley (1995:ix) gereguleerd door de dominante socioculturele normen in de maatschappij, zoals heteronormativiteit. In Costa Rica wordt de publieke ruimte van San José door de invloeden van *machismo* en religieus conservatisme ‘geheteroseksualiseerd’, waardoor de LGBT-gemeenschap buiten de norm valt en zo wordt buitengesloten. In deze ruimtes is er dus ook sprake van de invloeden van *body politic*, die de lichamen disciplineert en sociaal controleert. Dit gebeurt door de fysieke indeling van de ruimte, volgens de heteronorm en binaire genderrollen, en door de actoren die zich in de

---

⁵⁰ María, Interview, 07-03-2018

ruimte bevinden, in de verkiezingen resulterend in een agressieve sociale controle jegens LGBT-personen.

Deze sociale controle op het behoud van de heteronorm, gaat hand in hand met de naturalisering van de genderrollen. Dit is duidelijk te zien aan het gebruik van *ideología de género*, die telkens wordt genoemd ter bescherming van de ‘traditionele Familie’. Binnen deze traditionele vorm zijn de genderrollen, die als natuurlijk worden gezien, ook ‘geheteroseksualiseerd’ (Brickell 2000:163). Deze heteroseksualisering wordt onderbouwd door het idee dat het Huwelijk, bedoeld tussen man en vrouw, gebaseerd is op de mogelijkheid van voortplanting op natuurlijke wijze⁵¹. Het feit dat de ‘traditionele Familie’ als leidraad diende in Fabricio’s verkiezingsplan, zorgde er ook voor dat hij in de eerste verkiezingsronde zoveel stemmen wierf⁵². In de strijd voor het behoud van deze traditionele kijk op de Familie is er geen ruimte voor homoseksualiteit, laat staan voor enige identificatie met een gender anders dan het toegewezen geslacht bij de geboorte. Het is dan ook vanuit dit idee dat de sociale controle op het gebied van seksuele en genderdiversiteit in de publieke ruimte zo groot is en zelfs is gegroeid in de tijd van de verkiezingen.

De invloeden van heteronormativiteit in het publieke domein, kleuren de manier waarop LGBT-personen daar hun seksuele identiteit *performen*. In dit hoofdstuk zullen drie publieke domeinen worden geïllustreerd die in dit onderzoek het meest ter sprake kwamen, namelijk: op straat, op de universiteitscampus en in het nachtleven. Op deze manier wordt verklaard hoe de publieke ruimtes van San José effect hebben op de seksuele identiteitsconstructie van LGBT-personen, en hoe deze seksuele identiteit op haar beurt individueel wordt ingezet binnen een *act of agency* om een plek op te eisen in deze publieke ruimte.

Op Straat

Het centrum van San José, waar *Avenida Central* dwars doorheen kruist, wordt gekenmerkt door het rumoer van de duizenden mensen die er dagelijks doorheen lopen. Winkels bevechten hun concurrentie met muziekboxen die nét iets harder de reggaeton naar buiten

---

⁵¹ <http://www.fabricioalvarado.com/planGobierno.pdf> verkiezingsplan Fabricio Alvarado. P. 48., geraadpleegd 24-05-2018

⁵² <https://www.nacion.com/el-pais/politica/estudio-de-ucr-por-estos-factores-carlos-alvarado/Z23FELJ7JVERRPHU5V5UPAMR4Q/story/>, geraadpleegd 09-05-2018

blazen dan de buren en straatverkopers schreeuwen om het hardst de zachte prijsjes van hun koopwaar. Het typische gepiep van de stoplichten voor voetgangers toont aan wanneer de mensenmassa mag oversteken en hier en daar vraagt een dakloze zonder schoenen om wat losgeld. Je zou bijna denken dat je tussen al deze chaos toch niet zou opvallen, maar alle LGBT *locals* die ik sprak, drukten me met mijn neus op de feiten. *La calle*, de straat, is een verzamelnaam voor openbare ruimtes door de hele stad, maar het centrum van San José werd het vaakst genoemd als voorbeeld waar verschillende vormen van discriminatie plaatsvinden. Zoals in de context al is uitgelegd, heeft de socio-economische klassenverdeling een grote invloed op de mate van acceptatie van seksuele diversiteit. Het is vooral de arme bevolking, die vaak een minder (goede) educatie heeft genoten, die zich het meest uitspreekt tegen seksuele diversiteit. Jackie⁵³, die aan de UCR sociale hulpverlening studeert, gaf aan dit te begrijpen omdat ze beide kanten van de munt kent. Ze verhuisde van haar rurale dorpje, waar de overheid nauwelijks hulp verleende, de drugshandel de grootste bron van werkgelegenheid was, en de filantropie grotendeels van de Kerk kwam, naar San José voor haar studie. Ze zei daarom dat ze haar middelbare schoolvriendinnen het niet kwalijk kan nemen dat ze anders denken:

“Sommigen hebben de middelbare school niet eens afgemaakt. Ze kennen alleen hun man, hun kinderen en de Kerk. Ze respecteren [seksuele] diversiteit niet, omdat ze het niet kennen.”

Het zijn dan ook vaak mensen van deze klasse die hun brood verdienen door op straat hun artikelen te verkopen en grotendeels het straatbeeld kleuren en sociaal controleren met discriminerende opmerkingen jegens LGBT-personen. Het gevoel van onveiligheid van de participanten in San José centrum staat hiermee in verband, omdat meerdere participanten⁵⁴ aangaven dat een ‘fysieke geheteroseksualiseerde ruimte’ niet direct de oorzaak is van het gevoel van (on)veiligheid, maar dat het de mensen zijn *in* deze ruimte die de mate van veiligheid creëren. Dit kan juist ook in het voordeel werken van LGBT-personen; een publiek park hoeft niet zozeer een onveilige plek te zijn als LGBT-personen *performativity* inzetten om hun veiligheidsgevoel versterken, door zich bijvoorbeeld te omringen met

---

⁵³ Jackie, Interview door Sem, 08-03-2018

⁵⁴ Nadia en Vera, Interview, 19-02-2018, Juan, Interview, 24-02-2018, María, Interview, 07-03-2018

vrienden. De wrijving tussen deze performativiteit van *agency* en de uiting van sociale controle gebaseerd op heteronormativiteit in de publieke ruimte, wordt dus zichtbaar in de interactie tussen LGBT-personen en de andere aanwezigen.

Juan⁵⁵ illustreert hoe het uiterlijk van LGBT-personen kan leiden tot botsingen in de publieke ruimte:

“Kijk, gay-vrienden van mij die erg vrouwelijk zijn en zich vrij willen voelen, kleden zich zoals zij willen en daarom worden zij op straat uitgescholden. Maar gelukkig is dat naar mij persoonlijk niet gebeurd, omdat ik toch niet zo extravagant gekleed ga.”

Kleding is een middel waarmee identificatie met vrouwelijkheid of mannelijkheid zichtbaar kan worden gemaakt. Het belang ervan vertaalt zich naar de algemene invulling die de maatschappij geeft aan ‘gay-zijn’, die dit koppelt aan ‘verwijfd’ gedrag (*afeminado*)⁵⁶. Doordat de perceptie van seksuele identiteit direct gelinkt is aan gender, wordt het dragen van ‘vrouwelijke’ kleding of kleuren geïnterpreteerd als een uiting van homoseksualiteit. Dit kan in leiden tot de uiting van sociale controle in de vorm van discriminerende opmerkingen op straat. Dominic⁵⁷ draagt af en toe wat ‘vrouwelijkere’ kleding, zoals een langer shirt en een legging met zware laarzen eronder. Als hij met een dergelijke outfit door San José centrum loopt, wordt hij, vooral door oudere straatverkopers, vaak nageroepen met ‘Travestiet!’ of ‘Playo!’ (Flikker). Daarom geeft hij aan:

“Ik doe ook alleen maar dit soort dingen aan als ik die dag lekker in m’n vel zit, want als ik wat onzekerder ben, vind ik het een stuk moeilijker om dat gescheld te trotseren.”

De performatieve praktijk van zichzelf ‘vrouwelijk’ kleden wordt in verschillende publieke ruimtes, zoals het centrum van San José, dus sociaal gecontroleerd door onder andere gescheld door aanwezigen. Op dagen waarop hij deze reacties moeilijker kan incasseren,

---

⁵⁵ Juan, Interview, 24-02-2018, Juan, Interview, 20-03-2018

⁵⁶ Adrian en Daniel, Interview, 12-02-2018

⁵⁷ Dominic, Interview, 08-02-2018

geeft Dominic aan dat hij zich liever naar de heteronorm kleedt die de maatschappij hem opdraagt. Hij reguleert zichzelf op deze manier als zijnde deel van de *body politic*, door de heteronorm in zijn kledingkeuze te internaliseren.

Naast de manier van kleden, zorgt vooral het tonen van affectie door LGBT-personen op straat voor discriminerende reacties van andere personen. Mijn vraag over de hand vasthouden van je partner in een openbare ruimte wordt door vrijwel alle participanten spottend weggelachen:

“Dat is vragen om problemen, wij houden nooit elkaars handen vast in een openbare ruimte. Daar wordt ontzettend op neergekeken en ik wil me niet ongemakkelijk voelen.” [...] “Soms denken mensen dat we zussen zijn, en waarom zou ik hen daarin verbeteren? Voor mij is dat niet nodig.”

Vera en Nadia, lesbisch stel⁵⁸

Affectie tonen wordt daarom - zeker tijdens de verkiezingen - door Vera en Nadia en andere participanten⁵⁹, niet gedaan op straat, omdat ze niet willen opvallen en weten wat voor reacties dat teweeg zou kunnen brengen vanuit de omgeving⁶⁰. Waar sommige participanten zich hierbij hebben neergelegd, wordt het door anderen bestempeld als hypocriet; ‘kleffe’ hetero-stelletjes worden namelijk niet op hun vingers getikt. Julia⁶¹ vertelde als één van de weinigen dat ze altijd de hand van haar partner vasthoudt, mede als poging de stereotypes te doorbreken. In plaats van zichzelf te reguleren, gebruikt ze haar *performative practice* van affectie tonen dus als middel van *agency* om heteronormativiteit te ontwrichten.

Niet alleen wordt de hegemonie van heteroseksualiteit geconstrueerd door de bevolking die het straatbeeld overheerst, ook op institutioneel niveau worden LGBT-personen structureel gediscrimineerd. Julia vertelde dat ook de politie zich uitsprak tegen het tonen van homoseksualiteit op straat, bijvoorbeeld zoenen of handen vasthouden, met het argument dat ze dat niet zouden mogen doen op straat omdat er ‘kinderen aanwezig zijn’. Hiermee impliceren de politieagenten dat de vertoning van homoseksualiteit de kinderen zou aantasten, passende in het kader van het gevecht voor de ‘traditionele Familie’.

---

⁵⁸ Nadia en Vera, Interview, 19-02-2018

⁵⁹ Juan, Interview, 20-03-2018, Adrian en Daniel, Interview, 12-02-2018

⁶⁰ Juan, Interview, 20-03-2018, Adrian en Daniel, Interview, 12-02-2018

⁶¹ Julia, Interview, 19-02-2018

Naast de politie zijn er andere publieke instanties die structureel discrimineren. Dayana⁶², hoofd van Transvida en zelf transvrouw, vertelde dat ze een transvrouw vergezelde die net haar middelbare schooldiploma had gehaald, maar waar haar jongensnaam op stond. Met het verzoek deze naam te veranderen in haar vrouwelijke roepnaam, kwamen ze aan bij het loket en kregen ze het antwoord dat dat helaas niet ging, want volgens de receptioniste was ze een man.

Voor transvrouwen heeft het begrip ‘de straat’ bovendien een nog zwaardere lading dan de sociale controle die heteronormativiteit in stand houdt. Transvrouwen worden systematisch geëxcludeerd door de samenleving, zo halen maar vier op de honderd vrouwen hun schooldiploma en is hun gemiddelde levensverwachting 35 jaar⁶³. Daardoor is de grote meerderheid genoodzaakt hun brood te verdienen door middel van straatprostitutie en raken velen zo verzeild in een leven getekend door drugs en geweld. Alle participanten van dit onderzoek die zich identificeren als transvrouw zijn of waren actief als prostituee. *La calle* staat voor hen daarom gelijk aan de situatie voor straatprostituees tijdens hun nachtelijk werk en wordt gezien als een enge, onveilige plek, vol geweld, angst, misbruik en gevaar.

Naast de negatieve verhalen over San José centrum en het nachtleven op straat, zijn er ook buurten waar openlijke discriminatie minder voorkomt en waar het gevoel van veiligheid groter is, zoals in San Pedro, Los Yoses en Barrio Escalante. Dit zijn wijken waar over het algemeen de rijkere bevolking woont en die bovendien grenzen aan de grote universiteitscampus van de UCR.

Op de Universiteitscampus

Door vrijwel iedereen die we spraken werd de universiteit omschreven als een soort ‘bubbel van inclusiviteit’, een gecreëerde ruimte waar iedereen zijn of haar seksuele identiteit kan ontdekken, verkennen en uiten. Verschillende participanten⁶⁴ vertelden dat ze hun seksuele identiteit pas echt konden uiten of zelfs uitvinden toen ze als student toetraden tot de universiteit. Julia⁶⁵ legde uit dat die *safe space* vooral is gecreëerd door activistische groepen

---

⁶² Transvida, PO, 21-03-2018

⁶³ <https://www.youtube.com/watch?v=q70rhznveow> geraadpleegd: 24-05-2018, Camila, Interview, 14-03-2018

⁶⁴ Adrian en Daniel, Interview, 12-02-2018, Nadia en Vera, Interview, 19-02-2018, Julia, Interview, 19-02-2018, María, Interview, 07-03-2018, Patrick, Interview, 24-03-2018, Guido, Interview, 24-03-2018

⁶⁵ Julia, Interview, 19-02-2018

die voor hun rechten hebben gevochten binnen de universiteit: “want tien jaar geleden was de universiteit nog een stuk minder inclusief.” Een sleutelgroep die hieraan heeft bijgedragen is Beso Diverso, de groep waar María sinds een paar jaar deel van uitmaakt. María’s verhaal⁶⁶ over het moment dat zij net na haar studententijd uit de kast kwam als biseksueel is ook typerend voor de inclusieve sfeer op de universiteit, omdat zij relatief weinig weerstand ondervond vanuit haar omgeving. Al haar vrienden zaten op de universiteit en zijn volgens haar ontzettend *open minded*, waardoor zij direct hun steun betuigden. Ook ondervond ze geen afkeuring toen ze over haar seksualiteit naar buiten trad binnen de universiteit en toen haar erg religieuze moeder het als enige niet accepteerde, had María de leeftijd en de financiële middelen om uit huis te gaan en onafhankelijk van haar ouders voor zichzelf te zorgen.

Het idee van de universiteit als een bubbel is niet vreemd gezien het feit dat de socio-economische lijnen die de maatschappij verdelen ook door de groep studenten op de UCR worden weerspiegeld. Het educatiesysteem, waarvan de toetreding is gebaseerd op een niveautest, geeft de rijkere klasse met betere educatie een grote voorsprong. Op deze manier wordt de ‘universiteitsbubbel’ in stand gehouden en heeft de hogere economische klasse meer toegang tot kennis met betrekking tot seksualiteit en gender. Toch bestaat de universiteit niet los van de maatschappelijke situatie van het land en wordt het gevoel van veiligheid op de campus volgens Julia⁶⁷ ook aangetast door de verkiezingen:

“Een tijdje geleden was ik hier met mijn partner aan het praten en gaven we elkaar een kus toen plots een oudere vrouw naar ons toe kwam en zei dat dit soort dingen ‘onnatuurlijk’ zijn, dat het vies was wat we deden en dat we het al helemaal niet publiekelijk zouden moeten doen.”

Julia voelde zich niet zozeer ontdaan van de reactie van de vrouw, als wel door de plek waar het gebeurde; het was namelijk de eerste keer dat ze deze vorm van discriminatie meemaakte in de ogenschijnlijk veilige ruimte van de universiteitscampus.

---

⁶⁶ María, Interview, 07-03-2018

⁶⁷ Julia, Interview, 19-02-2018

In het Nachtleven

San José *by night* ondergaat een werkelijke transformatie. De straat die *la Cali* heet, overdag stil en somber, wordt 's nachts getransformeerd door de duizenden mensen die massaal naar de tientallen bars toetrekken. Het geroezemoes wordt overstemd door de bonkende muziek uit de clubs waarvan de verschillende basritmes met elkaar versmelten. Jongeren lachen, roken, drinken, of staan te wachten in de lange rijen voordat ze door de uitsmijters de club worden binnengelaten. Er heerst een duidelijk protocol: mannen betalen, vrouwen niet. Mannen worden gefouilleerd, vrouwen mogen doorlopen en als je de uitsmijter niet aanstaat, dan blijf je buiten. Het komt dan ook regelmatig voor dat LGBT-personen niet worden binnengelaten, doordat ze in stelletjes komen of door de kleding die ze dragen. Patrick⁶⁸, een transman, ontwijkt daarom liever clubs die het onderscheid tussen man en vrouw zo duidelijk maken bij de entree:

“Ik kan m'n naam of gender niet veranderen op m'n ID-kaart, alleen komt m'n mannelijke naam als roepnaam onder m'n 'officiële naam' te staan. Dat is dus super ongemakkelijk bij de entree, als de uitsmijter een man voor zich ziet, maar ik als vrouw op m'n ID-kaart sta. Daarom ga ik nooit naar dat soort clubs.”

Door de regelmatige uitsluiting van LGBT-personen in het nachtleven, ontstond de behoefte aan een *safe space*, een ruimte waar ze naar believen konden dansen zonder te worden gediscrimineerd om hun seksualiteit, zoals gaybars. De oudste gaybar *la Avispa* komt uit de tijd dat homoseksualiteit strafbaar was, waardoor ze een sirene lieten afgaan als de politie kwam controleren. Zodra deze klonk, wisselden de gays en lesbiennes van partner zodat het leek alsof het een 'gewone' heteroclub was. Tegenwoordig hoeft dit niet meer en worden gaybars veelal omschreven als een plek waar je in alle vrijheid je seksualiteit of genderidentiteit kunt uiten. Verschillende participanten⁶⁹ geven aan dat zij, of hun vrienden, zich het meest veilig voelen binnen de *space* van gaybars, vooral omdat deze ruimtes speciaal zijn gecreëerd voor de LGBT-gemeenschap. Desondanks doen deze ruimtes zich soms inclusiever voor dan ze in realiteit zijn. Elke vorm van publieke ruimte is inherent verbonden

---

⁶⁸ Patrick, Interview, 24-03-2018

⁶⁹ Dominic, Interview, 08-02-2018, Dominic, Interview, 10-04-2018, Julia, Interview, 19-02-2018, Juan, Interview, 24-02-2018

aan een notie van macht (Sibley 1995:ix). De regulerende structuren binnen de ruimte van gaybars kunnen daarin niet los worden gezien van de grotere context van het land. Ook al worden gaybars dus als veilige ruimte door de LGBT-gemeenschap geconstrueerd, deze bars zijn alsnog *embedded* in de Costa Ricaanse samenleving, waardoor heteronormatieve noties van de samenleving toch de constructie van de *safe space* van gaybars tot op zeker hoogte beïnvloeden (zie ook Valentine 2001:4/5). Dominic⁷⁰ legde bijvoorbeeld uit dat hij zich juist niet op zijn gemak voelt in gaybars omdat daar de notie van *machismo* net zo goed aanwezig is als in geheteroseksualiseerde ruimtes. Ook vertelde hij dat gay-mannen op dating-apps zoals Tinder meer dan eens specifiek schrijven dat ze niet op zoek zijn naar *locas*, een scheldwoord voor ‘vrouwelijke homoseksuele mannen’, maar op zoek zijn naar ‘mannelijke mannen’ (*hombres varoniles*). De *machismo*-ideeën omtrent de minderwaardigheid van vrouwelijkheid en de link die gelegd wordt tussen gender en seksualiteit, worden dus niet alleen van ‘buitenaf’ geconstrueerd maar bestaan ook binnen de LGBT-context. Hierdoor hoeft het niet te betekenen dat een ‘eigen gevormde’ *space*, zoals een gaybar, per definitie een plek is vrij van sociale controle. Zowel de *body politic* van waaruit deze controle wordt geconstrueerd, als *agency* die deze controle tegengaat, kan in elke (publieke) ruimte worden *performed*.

Conclusie

In de verschillende publieke ruimtes die in dit hoofdstuk aan bod zijn gekomen, komt de sociale controle van de *body politic*, gebaseerd op heteronormativiteit en de naturalisering van de genderrollen, op verschillende manieren tot uiting. Binnen de context van de universiteit is er in het afgelopen decennium hard gevochten voor de LGBT-rechten, wat resulteerde in een bel van inclusiviteit, die ondanks haar progressiviteit door de verkiezingen soms werd lekgeprikt. Toch betekent de sociale controle niet dat de publieke ruimte per definitie een plek is van onveiligheid en onderdrukking, omdat de mensen *in* deze ruimte de mate van veiligheid creëren. Zo kunnen LGBT-personen *performativity* inzetten als een *act of agency* om hun veiligheidsgevoel op straat of in andere publieke ruimtes te versterken. Omgedraaid kan een ogenschijnlijk vrije ruimte zoals een gaybar minder veilig of vertrouwd aanvoelen door de sfeer die de aanwezige mensen construeren. De publieke ruimte wordt dus

---

⁷⁰ Dominic, Interview, 08-02-2018

grotendeels geconstrueerd door de belichaming van heteronormativiteit en *agency* tegen deze heteronorm, door de aanwezige mensen in die ruimte. Daarin beïnvloedt de publieke ruimte ook de manier waarop LGBT-personen hun seksuele identiteit per context *performen*, en dus construeren. De fluïditeit van de *performance* van hun seksuele identiteit kan, maar hoeft niet op een actieve manier te worden ingezet om een sociale plek voor de LGBT-gemeenschap in de maatschappij op te eisen. In het dagelijks leven van de participanten gebeurt dit simpelweg door hun aanwezigheid op straat, op de campus of in het nachtleven. Deze aanwezigheid *performen* LGBT-personen door persoonlijk de balans vinden tussen het uiten van hun seksuele identiteit en het zich normaliseren binnen de maatschappelijke standaard.

Hoofdstuk 5

Collectieve Zichtbaarheid

Sem

Collectieve Zichtbaarheid

“Het feit dat ik niet word gediscrimineerd om mijn seksualiteit komt doordat er op de universiteit mensen zaten die daarvoor hebben gevochten en zichtbaarheid hebben gecreëerd. Beso Diverso is een sleutelgroep die dit mogelijk heeft gemaakt. [...] De veilige omgeving van de universiteit heeft me een duwtje in de rug gegeven om me openlijk te identificeren als lesbienne en de kast uit te komen. Voor mij is het thema van mobilisatie en organisatie van mensen dus heel belangrijk. Het is essentieel, want stel je voor: ik was zestien en keek het nieuws met mijn ouders. Ineens kwamen er een heleboel mensen in beeld die protesteerden voor een bar waar een gay-koppel gediscrimineerd werd. Ik had nergens toegang tot en het was heel raar voor mij om te zeggen dat ik niet hetero was, want ik was totaal niet gewend aan een homostel dat zoent of de hand vasthoudt. Het was dus heel erg belangrijk voor mij om dit in het nieuws te zien.”

Julia, studente UCR⁷¹

In de bovenstaande quote illustreert Julia het belang van collectieven die zich inzetten voor LGBT-personen binnen een samenleving waar structurele discriminatie (nog altijd) door hen wordt ervaren; door de belangen van de LGBT-populatie zichtbaar te maken, proberen verschillende groeperingen inclusie van seksuele diversiteit in Costa Rica te bewerkstelligen. Binnen traditionele noties als religieus conservatisme en *machismo*, wordt seksuele identiteitsconstructie in het publieke discours in Costa Rica gezien als een proces dat in de private ruimte zou moeten plaatsvinden. *Sexual citizens* (Plummer 1995:151, in Weeks 1998:37) *performen* een geconstrueerde (collectieve) seksuele identiteit bewust in de publieke ruimte. Met deze *act of agency* proberen de collectieven zichtbaarheid van de LGBT-populatie te creëren en de heteronorm te ontwrichten. Hoewel de LGBT-populatie per definitie een heterogene groep is, wordt binnen de LGBT-bewegingen een notie van collectiviteit geconstrueerd op basis van de gemeenschappelijke wens van volledige inclusiviteit van de doelgroepen. De performativiteit van deze collectieve, seksuele identiteit vindt plaats op verschillende niveaus van de publieke ruimte: binnen de jurisdictie en

---

⁷¹ Julia, Interview door Evina, 19-02-2018

wetgeving, het sociaal bewustzijn, en de politiek, afhankelijk van het karakter van het collectief.

In Costa Rica gebeurt dit binnen een context waarin kwesties omtrent seksualiteit, seksuele diversiteit en gender structureel onzichtbaar worden gemaakt door de grote invloed van de Kerk in de Costa Ricaanse maatschappij en de politiek, die zo conservatieve familiewaarden in stand houdt. Hierdoor ligt er nog altijd een groot taboe op het aankaarten van de LGBT-problematiek waar de collectieven zich hard voor maken en bestaat er een groot gebrek aan middelen om hun werk te doen. Het is daarom zaak dat zij hun discoursen passend maken voor de context waarin zij werken. Dit heeft als gevolg dat de noties van collectiviteit binnen de discoursen van de LGBT-groeperingen tactisch worden geformuleerd; ze plaatsen de problematiek van de doelgroepen binnen een kader van bijvoorbeeld mensenrechten of HIV/AIDS-preventie, om zo financiering te krijgen voor hun projecten. Hierdoor wordt de werkelijke problematiek waar ze mee te maken hebben, namelijk structurele discriminatie en publieke exclusie, strategisch onzichtbaar gemaakt. In de strijd die de collectieven leveren in Costa Rica voor meer zichtbaarheid van de LGBT-populatie, vindt er dus constant een co-constructie plaats tussen de ruimte waarin zij zich manifesteren en de collectieve, seksuele diversiteit die zij er trachten te *performen*.

Zichtbaarheid in drie publieke domeinen

In het belang van de analyse van de data, is er binnen dit onderzoek een werkbare indeling gemaakt van publieke domeinen waar de LGBT-collectieven zich op focussen in de performativiteit van hun collectieve, seksuele identiteit. Ik heb hierin onderscheid gemaakt tussen drie niveaus van publieke ruimte waarop getracht wordt zichtbaarheid te creëren: de jurisdictie en wetgeving, het sociale bewustzijn, en de politiek.

In de jurisdictie en wetgeving

Er bestaat in Costa Rica nog altijd geen wet die zich expliciet richt op het verbod op discriminatie van personen op basis van seksuele of genderidentiteit. Wel is er sinds 2015 een beleid van de uitvoerende macht dat discriminatie op basis van seksuele diversiteit verbiedt binnen al haar instanties (dus binnen de overheid, gemeenten, etcetera)⁷². Ook wordt in de

---

⁷² https://www.cipacdh.org/pdf/Analisis_Inclusion_DE_3899_CIPAC.pdf, geraadpleegd 05-06-2018

algemene wet over HIV/AIDS gesteld dat het verboden is een persoon met HIV/AIDS te discrimineren op basis van ‘seksuele optie’⁷³. Er zijn in Costa Rica geen wetten die haatmisdrijven criminaliseren op basis van genderidentiteit en ook in de hiervoor genoemde wetten wordt gender niet als factor genoemd⁷⁴. Organisaties als FDI en ACCEDER proberen deze onzichtbaarheid in de wetgeving en jurisdictie tegen te gaan door middel van kennisvergaring en -verspreiding. Zo zet ACCEDER zich bijvoorbeeld in op het gebied van ‘strategisch procederen’, om zo thema’s van LGBT aan te kaarten binnen de uitvoerende macht. Dit is nodig, omdat de Costa Ricaanse Staat zich er nog altijd weerbarstig van weerhoudt discriminatie tegen de LGBT-populatie op te nemen binnen cijfers over geweldpleging in het land. Wanneer er nu een persoon wordt aangevallen op straat vanwege zijn of haar seksuele of genderidentiteit, verschijnt het feit dat dit de reden was van de aanval, niet in de rapporten. Larissa⁷⁵, mensenrechtenadvocate en werkzaam binnen zowel FDI als ACCEDER, zegt hierover het volgende:

“We hebben zoveel mensen die zijn aangerand omdat ze gay, lesbisch of biseksueel waren. Maar instituties van de Staat hebben geen documentatie over cases met betrekking tot LGBTI. [...] Er bestaat dus een gat in de data, wat zich vertaalt in een onvermogen vanuit de Staat om de behoeften van deze bevolkingsgroep tegemoet te komen.”

‘Homo-lesbo-bi-transfobie’, zoals Larissa het noemt, is een sociale realiteit waar LGBT-personen in Costa Rica nog altijd op grote schaal mee te maken hebben. Deze problematiek wordt echter onzichtbaar gemaakt binnen de jurisdictie. FDI en ACCEDER zetten zich in om via de uitvoerende macht structurele veranderingen teweeg te brengen binnen de wetgeving. Dit doen zij op basis van een collectieve seksuele of genderidentiteit; onder de noemer ‘FDI’ komt bijvoorbeeld een groot scala aan collectieven, organisaties en individuele activisten samen om zich gezamenlijk in te zetten voor het bereiken van volledige inclusie van de LGBT-populatie. Verschillende collectieven, met verschillende

---

⁷³ http://www.asamblea.go.cr/sil_access/ver_ley.aspx?Numero_Ley=7771, geraadpleegd 05-06-2018

⁷⁴ http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/CRI/INT_CCPR_CSS_CRI_23071_E.pdf, geraadpleegd 05-06-2018

⁷⁵ Larissa, Interview, 20-03-2018

karaktereigenschappen en doelgroepen, worden binnen FDI verbonden door dit gezamenlijke, uiteindelijke doel. FDI is dus een heel expliciet voorbeeld van hoe een notie van een collectieve, seksuele of genderidentiteit geconstrueerd wordt op basis van een gedeelde doelstelling. Deze collectieve identiteit wordt *performed* binnen de publieke domeinen van de jurisdictie en wetgeving om gelijke rechten te claimen. Een van de concrete veranderingen die FDI bijvoorbeeld wil doorvoeren, is het legaliseren van het huwelijk voor *alle* burgers. Een succesvolle stap die hierin is gezet, mede doordat FDI zich heeft ingezet in het verzamelen van cases van discriminatie tegen de LGBT-populatie, is het rapport dat het Inter-Amerikaanse Hof in januari heeft uitgebracht betreffende de legalisering van het homohuwelijk en de verandering van gender in het paspoort. De beslissing van het Corte IDH zorgde echter voor grote weerstand in Costa Rica, zowel onder de bevolking als binnen de politiek. Uit het discours in de campagne van Fabricio Alvarado en de populariteit die hij hiermee verkreeg, werd duidelijk hoe diepgewortelde, conservatief religieuze noties omtrent seksualiteit en gender de publieke opinie tekenen. Zo formuleerde hij sterke standpunten omtrent de promotie van de ‘natuurlijke’, traditionele Familie, gebaseerd op het heilige Huwelijk tussen man en vrouw⁷⁶. Deze conservatief religieuze argumenten vormden de basis voor zijn afwijzing van de beslissing van het Hof. Het zijn daarnaast ook deze ideeën die de basis vormen voor de heteronormativiteit en homofobie in de Costa Ricaanse samenleving. Daarom focussen andere collectieven zich op het creëren van zichtbaarheid en acceptatie van seksuele identiteit binnen het politieke domein en het sociale bewustzijn in de maatschappij.

In de politiek

Zoals eerder genoemd, bestaat er naast verschillende sociaal-activistische bewegingen ook VAMOS, de partij die zich doelgericht inzet op het zichtbaar maken de LGBT-populatie binnen de politieke arena. De eerste twee lijsttrekkers, Maggie en Dayana, zijn naast hun werk bij VAMOS ook betrokken bij sociaal activistische groeperingen en NGO's: Maggie, die zich identificeert als lesbienne, is actief binnen Beso Diverso en FDI. Dayana is transvrouw en mede-oprichtster van Transvida. Binnen VAMOS bundelen zij hun krachten om de LGBT-populatie, naast sociaal-activisme, ook te betrekken in het politieke machtsspel.

---

⁷⁶ <http://www.fabricioalvarado.com/planGobierno.pdf> verkiezingsplan Fabricio Alvarado.

Geraadpleegd op 14-06-2018

Zo stelt Maggie⁷⁷ bijvoorbeeld het volgende wanneer we het hebben over waarom de sociale LGBT-bewegingen zich in Costa Rica nog niet eerder met de politiek hebben bemoeid:

“[...] Ze vonden [de politiek] een beetje onzuiver, een beetje vies. Maar daar is de macht. Er is niemand die een sterkere microfoon heeft dan de mensen die betrokken zijn bij de politiek. Daarom zeg ik: nu ik campagne aan het voeren ben, gebeuren er nieuwe dingen. Mensen in de supermarkt houden me staande omdat ze met me op de foto willen. Dat is me nog nooit in mijn leven overkomen. Nooit.”

Volgens Maggie kan er binnen de politiek dus grotere zichtbaarheid voor LGBT-thema's bereikt worden dan met sociaal activisme. Ook wat Dayana⁷⁸ betreft, is het bestaan van een politiek collectief dat zich doelgericht inzet voor het creëren van zichtbaarheid van LGBT-problematiek van belang. Met een stem in de politiek komt volgens haar ook een mate van autoriteit om onwetendheid in de samenleving aan te pakken. Hier komt bij dat je als politieke partij, in tegenstelling tot sociale bewegingen, een stimulans hebt om buiten het liberale 'bubbel' van San José te treden. Sociaal activisme is volgens Maggie⁷⁹ toch vaak iets van de hogere socio-economische klassen, die zich vooral ophouden in bepaalde wijken van San José. Als politieke partij word je daarentegen gedwongen om zowel letterlijk buiten San José en de GAM te treden, als figuurlijk je socio-economische comfortzone achter je te laten, om zo op grote schaal zichtbaarheid te creëren voor de LGBT-thematiek. Dit streven wordt binnen VAMOS belichaamd door de twee vrouwen. Waar Maggie inderdaad uit een dergelijk klimaat komt, heeft Dayana zich vanuit een zeer lage socio-economische positie omhoog gewerkt. Samen zetten zij zich in om seksuele diversiteit prioriteit te geven op de politieke agenda. De gemarginaliseerde seksuele of genderidentiteit van Maggie en Dayana wordt in een *act of sexual citizenship* in de publieke ruimte ingezet om volledige inclusiviteit op te eisen. De samenwerking tussen de twee vrouwen is daarnaast opnieuw een illustratie hoe de doelstelling van het creëren van volledige inclusiviteit van de LGBT-populatie in alle domeinen van de samenleving, de basis is waarop een collectieve identiteit geconstrueerd

---

⁷⁷ Maggie, Interview, 01-03-2018

⁷⁸ Dayana, Informeel Gesprek, 14-03-2018

⁷⁹ Maggie, Interview, 01-03-2018

wordt. Beiden zetten zij zich afzonderlijk gezien op verschillende manieren, voor verschillende doelgroepen, in om hun marginaliteit tegen te gaan. De wens tot manifestatie van de LGBT-populatie in de politiek maakt echter dat er een notie van een gezamenlijke seksuele identiteit ontstaat, die in de vorm van een politieke partij in het publieke domein *performed* wordt.

In het sociale bewustzijn

De doelstelling van VAMOS wordt geformuleerd als *top-down*; vanuit een hogere machtspositie willen Maggie en Dayana met de politieke partij inclusiviteit van de LGBT-populatie bewerkstelligen. Andere collectieven gebruiken echter een *grassroots*-strategie om verandering te bereiken. Organisaties als CIPAC geven prioriteit aan verandering in het sociale bewustzijn door LGBT-thema's aan een zo groot mogelijk publiek zichtbaar te maken. Dit doet CIPAC door middel van workshops, trainingen en scholing, waarin ze de vooroordelen die bestaan over mensen die niet binnen het heteronormatieve kader passen, probeert te ontcrachten. Zelf noemt CIPAC dit de 'kakkerlakkenstrategie' (*'estrategia cucaracha'*). De NGO kiest ervoor zich onder kleinere actoren te begeven en hier op een *grassroots*-niveau bewustzijn en bekendheid van de LGBT-populatie te vergroten. Alonso⁸⁰ formuleert dit als volgt:

“We zijn als kakkerlakken. Niemand heeft door dat we er zijn. [...] Een president wordt vervangen en mensen denken dat daar de macht ligt. Dat is niet zo: de macht zit bij de mensen onder de president. Die blijven. Ik denk dat dit maakt dat CIPAC, zelfs in zulke gespannen situaties als deze [presidentsverkiezingen], veranderingen kan blijven maken.”

Deze strategie wordt tijdens de workshops die CIPAC nu verzorgt, in de praktijk gebracht. In de cursussen wordt gefocust op het doorbreken van taboes met betrekking tot seksualiteit en genderidentiteit onder ouderen. Hiermee wil CIPAC ook de oudere, seksueel diverse populatie zichtbaarheid geven en bewustzijn creëren over het thema. Het project wordt gepresenteerd aan bewoners en medewerkers van verzorgingscentra voor ouderen,

---

⁸⁰ Alonso, Interview, 15-02-2018

familieleden van LGBT-ouderen en studenten en professionals op het gebied van communicatiewetenschappen⁸¹, maar is in principe voor iedereen toegankelijk. Ook wordt er samengewerkt met instanties als AGECO⁸² en CONAPAM⁸³ om bereikbaarheid te vergroten. Tijdens de cursussen, waarbij ik participierend geobserveerd heb, waren ongeveer twintig participanten aanwezig, van wie het overgrote deel binnen de categorie ‘oudere volwassene’⁸⁴ viel. Ze deelden hun persoonlijke verhalen rondom de door Alonso aangedragen thematiek betreffende de constructie van seksuele en genderidentiteit onder ouderen. Zo vertelden verschillende aanwezigen over hoe ze op oudere leeftijd hun seksualiteit ervaarden, al dan niet met hun partner, en kaartten ze het taboe aan dat ze onder generatiegenoten detecteerden op het bespreken van de thema’s. Tijdens de sessies werd nooit expliciet genoemd of de aanwezigen zich identificeerden als LGBT en dit werd ook niet gevraagd. In de cursus werd, door middel van de door CIPAC aangedragen thematiek, een gevoel van collectiviteit en saamhorigheid gecreëerd met de intersectie van de identificatie als ‘oudere’ en hun (al dan niet diverse) seksuele en genderidentiteit. Het belang van bewustwording van het feit dat ouderen ‘nog altijd’ een seksuele en genderidentiteit construeren en dat deze processen gerespecteerd moeten worden, werd continu uiteindelijk door zowel de mensen van CIPAC, als de participanten zelf benadrukt. CIPAC hoopt hiermee te bereiken dat deze principes door hun *grassroots*-aanpak doordringen in het publieke domein, om zo op sociocultureel niveau zichtbaarheid en bewustwording omtrent de LGBT-thema’s te creëren in de Costa Ricaanse samenleving.

Discours aanpassen op context

Binnen de context waarin de collectieven hun seksuele identiteit construeren en inzetten, moeten zij deze *performativity* continu onderhandelen met de dominante opvattingen over seksualiteit en gender die heersen binnen de samenleving (Hubbard 2001). Socioculturele normen als religieus conservatisme en *machismo* werken, zowel binnen de politiek als in de rest van de maatschappij, tegen de acceptatie van seksuele diversiteit, waardoor wetgevende benaderingen in het verleden onsuccesvol waren (Abelove 2015). Om deze reden zijn

---

⁸¹ <http://adult-tez.org/proyecto/>, geraadpleegd 06-06-2018

⁸² <http://www.ageco.org/web/que-es-ageco/>, geraadpleegd 06-06-2018

⁸³ <https://www.conapam.go.cr/inicio/>, geraadpleegd 06-06-2018

⁸⁴ In het Spaans bestaat de term ‘*adulto mayor*’, wat letterlijk ‘oudere volwassene’ betekent. Deze term impliceert een leeftijd van 65 jaar of ouder.

LGBT-collectieven in Costa Rica genoodzaakt hun discours aan te passen op de context waarin zij werken. Ze maken de achterliggende problematiek waar de doelgroepen mee te maken hebben, strategisch onzichtbaar binnen hun discourses. Hierdoor wordt de notie van collectiviteit waar ze zich op baseren in hun gehanteerde discours, aangepast op de context waarin zij hun seksuele identiteit *performen*.

CIPAC formuleert haar doelen heel bewust binnen een mensenrechtendiscours (zie ook Abelove 2015). Binnen dit discours stelt de organisatie dat ze werkt naar de acceptatie van *alle* individuen, maar met een specifieke focus op personen die worden gediscrimineerd op basis van hun seksuele of genderidentiteit. CIPAC stelt hiermee dat seksuele rechten intrinsiek zijn aan mensenrechten, waardoor seksuele inclusie niet enkel meer zaak is van een minderheidsgroep, maar een verantwoordelijkheid van de hele samenleving.

Andere organisaties die zich wél op legislatieve veranderingen richten, passen eenzelfde soort strategische discoursontwikkeling toe op hun projecten. Zowel Camila⁸⁵ van Transvida als Larissa⁸⁶ van FDI geven aan dat de collectieven hun projecten nu ontwikkelen binnen een kader van preventie en bestrijding van HIV/AIDS, omdat hier vanuit de overheid wel financiële middelen voor worden verleend. Deze strategie maakt dat de organisaties het werk dat ze doen niet publiekelijk profileren met een focus op LGBT-rechten, maar dat ze volledige inclusiviteit via een zijweg proberen te bewerkstelligen. Camila legt bijvoorbeeld uit hoe dit bij Transvida werkt: op het moment krijgt de organisatie geld uit een ‘potje’ van de overheid dat bestemd is voor de bestrijding van HIV/AIDS. Van dit geld worden nu de condooms gekocht die door de organisatie worden uitgedeeld aan de transvrouwen die in de prostitutie werken. Volgens Camila ontstaat de geldverstrekking echter niet uit een zorg om het welzijn van de transvrouwen. Wanneer mannelijke klanten namelijk onbeschermd seks hebben met transvrouwen, lopen de heteroseksuele echtgenotes van de mannen namelijk het risico ook besmet te worden met HIV/AIDS. Het is volgens Camila dus uit bezorgdheid voor de heteroseksuele cisvrouwen dat Transvida financieel wordt ondersteund in het verstrekken van condooms, niet omdat de overheid zich bekommert om het verbeteren van de levenskwaliteit van transvrouwen. Met dit geld worden zowel de condooms gekocht als het salaris betaald van de vrouwen die lesgeven op de organisatie. In de aanvraag van het geld is aan het educatieproject echter geen prioriteit gegeven en is het discours aangepast aan het

---

⁸⁵ Camila, Interview, 14-03-2018

⁸⁶ Larissa, Interview, 20-03-2018

kader van preventie van HIV/AIDS. Dit terwijl Dayana juist aangaf dat de organisatie Transvida ('*vida*' betekent 'leven' in het Spaans) heet, omdat ze niet meer willen dat 'trans-zijn' gelijk staat aan een vroegtijdige dood door ziekte of geweld, een situatie die voor veel transvrouwen nog altijd een realiteit is. De context waarin de collectieven hun strijd leveren, heeft dus invloed op de collectieve, seksuele identiteit die ze construeren om hun doelen te bereiken.

Conclusie

Binnen een context waarin de LGBT-problematiek structureel onzichtbaar wordt gemaakt door dominante socioculturele noties als religieus conservatisme en machismo, construeren en performen LGBT-collectieven een gezamenlijke notie van seksuele identiteit. De collectiviteit is gebaseerd op de gezamenlijke doelstelling van volledige inclusie van de LGBT-populatie in verschillende lagen van het publieke domein. Hoewel de LGBT-populatie namelijk een heterogene groep is, komen binnen de LGBT-beweging verschillende doelgroepen, met verschillende behoeften, samen om zich gezamenlijk in te zetten voor verbetering van de situatie voor LGBT-personen. Deze collectieve seksuele identiteit wordt *performed* op verschillende niveaus van de publieke ruimte, om daar zichtbaarheid van de LGBT-thematiek te vergroten en veranderingen door te voeren. Echter oefent de context waarbinnen de collectieven hun werk doen, ook haar invloed uit op de constructie van de gezamenlijke seksuele identiteit. Door het aflaten van de Staat in het bieden van financiële middelen aan de groeperingen die zich inzetten voor de LGBT-populatie, zien zij zich gedwongen hun discoursen aan te passen binnen een kader van bijvoorbeeld mensenrechten of de preventie van HIV/AIDS, omdat hier wél geld voor verkregen kan worden. Hierdoor wordt de notie van collectiviteit strategisch aangepast binnen het discours. Er bestaat dus een co-constructie tussen collectieve seksuele identiteit die de groeperingen construeren en de context waarbinnen deze identiteit *performed* wordt.

Hoofdstuk 6

Een Veilige Ruimte vanuit het Collectief

Sem

Een Veilige Ruimte vanuit het Collectief

Hoewel het creëren van zichtbaarheid één van de doelstellingen is van de LGBT-collectieven die zich in Costa Rica inzetten voor volledige inclusie van seksuele diversiteit, kan het vergroten van de aandacht voor LGBT-thema's ook averechts werken. Zoals eerder is aangegeven, heeft de problematiek van de LGBT-populatie veel aandacht gekregen tijdens de nationale presidentsverkiezingen. Hierin zie ik een zichtbaarheidsparadox, die inherent is aan de strijd om gelijke seksuele rechten voor de LGBT-populatie. LGBT-collectieven zetten zich in om de zichtbaarheid van de doelgroepen te vergroten, door een collectieve seksuele identiteit in de publieke ruimte te *performen*. Vergrote zichtbaarheid van seksuele diversiteit leidt echter tot vergrote weerstand binnen de rest van de samenleving tegen de LGBT-populatie, een fenomeen dat de groeperingen juist uit willen bannen.

De eerder besproken discrepantie tussen het imago van Costa Rica als een van de meest progressieve landen in Latijns-Amerika en haar diepgewortelde, conservatief religieuze normen en waarden, kwam tijdens de verkiezingen pijnlijk duidelijk aan het licht voor veel LGBT-personen en -collectieven. Veel van onze informanten gaven aan dat ze, naar aanleiding van deze zichtbaarheid van de LGBT-thematiek in de publieke en politieke discoursen, een vergrote mate van onveiligheid ervaarden. Door de afwijzing van seksuele diversiteit, zowel in het publiek domein als binnen familiale settings, formuleren verschillende collectieven de behoefte een *safe space* te bieden voor hun doelgroepen. Hier willen ze een gevoel van veiligheid en inclusie bieden, los van beperkende heteronormativiteit, genderbinariteit en homofobie. San José is door haar relatief liberale karakter, dat mogelijk gemaakt wordt door de intersectie van verschillende factoren als economisch progressivisme en de aanwezigheid van verschillende universiteiten, de meest voordelige context in Costa Rica om dit te bewerkstelligen. Dit neemt echter niet weg dat veel collectieven nog altijd kampen met een groot tekort aan (financiële) middelen om een fysieke *safe space*, zoals een kantoor, te kunnen realiseren. Door het gebrek aan een ruimte waar zij de doelgroepen kunnen ontvangen, richten zij zich tot sociale media als Facebook, die gekenmerkt worden door zowel openheid als beslotenheid. De webpagina's en sociale media van de collectieven worden enerzijds ingezet als een platform waarop mensen naar hen uit kunnen reiken en anderzijds als een medium om kennis te verspreiden en de behoeften

van de LGBT-populatie zichtbaar te maken. De *cyberspaces* kunnen door hun unieke karakter dus zowel worden gebruikt voor het doel om zichtbaarheid te vergroten, als dienen als een veilige ruimte voor de doelgroepen. Binnen deze ruimtes, zowel de fysieke als de *cyberspaces*, wordt een notie van collectieve seksuele identiteit geconstrueerd op basis van saamhorigheid, die op haar beurt weer de basis vormt voor de collectieve *performance* van seksuele identiteit in de publieke ruimte.

Urbane Heterogeniteit van San José

Holston en Appadurai gaven in 1996 al aan hoe de ‘moderne’ stad voor gemarginaliseerde groepen de meest strategische arena is voor de ontwikkeling van een notie van burgerschap. Dit geldt in grote mate ook voor San José. De heterogene mix van stedelijke inwoners zorgt namelijk voor een constant proces van democratische verandering, waarin regels, betekenissen en *practices* van (*sexual*) burgerschap bevraagd worden en progressieve politieke en sociale bewegingen kunnen ontstaan (Holston en Appadurai, 1996:187-189).

Ten eerste zorgt de aanwezigheid van verschillende universiteiten in de GAM ervoor dat er een opener klimaat heerst dan in de rurale zones met betrekking tot seksuele diversiteit (Acuña Rodríguez 2016:30). Zoals eerder is genoemd, wordt de universiteit gedefinieerd als een soort ‘bubbel’ waarin veel vrijheid bestaat om een diverse seksuele of genderidentiteit te construeren en te *performen*. De humanistische principes die dit mogelijk maken op de universiteiten worden uitgedragen door de studenten die in de stad leven. Op collectief niveau wordt dit gedaan door de activistische groep Beso Diverso, die zich vanuit de UCR inzet voor de promotie van seksuele diversiteit. Verder bestaat er in San José een breed spectrum aan economische klasse, een aspect waarvan we eerder gezien hebben dat het van groot belang is in de sociale controle die van invloed is op de performativiteit van seksuele identiteit in de publieke ruimte. Deze socio-economische ongelijkheid in San José is te zien in extreem arme wijken zoals Leon XIII, waar gewelddadige bendes de controle hebben, tot exclusieve wijken als Escazú, die gekenmerkt worden door groot aantal Noord-Amerikaanse expats en segregatie van de rest van San José⁸⁷. Tenslotte biedt de hoofdstad ook op politiek gebied veel diversiteit. Vooral op de dag van de eerste stemronde was dit letterlijk te zien in het straatbeeld; op 4 februari werd San José gekleurd door de vlaggen, t-shirts en petjes van de

---

⁸⁷ <https://www.govisitcostarica.com/region/city.asp?cID=226>, geraadpleegd 10-06-2018

partijen die deelnamen aan de verkiezingen. Het viel ons op hoe aanhangers van verschillende partijen soms letterlijk op twee hoeken van dezelfde straat tegenover elkaar stonden, zwaaiend met de vlag van hun favoriet. Het is mede door deze politieke diversiteit dat een partij als VAMOS haar wortels heeft in de hoofdstad en vanuit daar LGBT-thema's op de politieke agenda probeert te zetten. San José is de culturele spil en het centrum van politieke en economische activiteit in het land (Abelove 2015:2). Het is hierom dat de aanwezigheid van collectieven die zich inzetten voor LGBT-rechten aanzienlijk groter is in de GAM dan in de rest van Costa Rica. De urbane heterogeniteit, die volgens Holston en Appadurai (1996) zo kenmerkend is voor de 'moderne' stad, biedt een vruchtbare grond voor *performances* van een collectieve, seksuele identiteit.

Rol van de Katholieke Kerk en de Zichtbaarheidsparadox

Enerzijds zorgt urbane heterogeniteit er dus voor dat LGBT-bewegingen zichtbaar kunnen zijn en hun werk kunnen doen in San José. Anderzijds zorgt de samenkomst van mensen met verschillende overtuigingen ook voor conflict. Ook hier waren de verkiezingen een duidelijke illustratie van. De standpunten van Carlos en Fabricio met betrekking tot seksuele diversiteit lagen mijlenver uit elkaar. De twee kandidaten belichaamden zowel de politieke diversiteit die zo kenmerkend is voor de hoofdstad, als de rol die de Kerk speelt in de verdeling van het land die door de verkiezingen aan het licht werden gebracht. Door zowel onze eigen observaties als onze participanten werd bevestigd dat de invloed van de Kerk aanzienlijk groter is in de kustprovincies dan in de GAM, door de filantropische rol die ze daar vervult. Haar rol als officiële staatsreligie van Costa Rica maakt echter dat ze ook een grote stempel drukt op de nationale politiek van het land, wat duidelijk werd tijdens de verkiezingen. Het feit dat Kerk en Staat in Costa Rica tot op de dag van vandaag niet gescheiden zijn, is volgens Michelle⁸⁸ van FDI een van de grootste obstakels in het verkrijgen van gelijke rechten voor de LGBT-populatie in Costa Rica:

“Waarom geven zij [kerkelijken] hun mening? Ze zijn geen wetenschappers, geen dokters, en ze praten vanuit een religieus perspectief dat alleen door bepaalde mensen gedeeld wordt. Niet allemaal, er zijn heel veel religies.

---

⁸⁸ Michelle, Interview, 15-03-2018

Waarom praten er een paar voor iedereen? Beslissingen moeten genomen worden met de juiste back-up.”

Door de vermenging van traditioneel, conservatief katholicisme en politiek in een confessionele staatsvorm, wordt de problematiek omtrent gelijke rechten voor de LGBT-populatie, structureel onzichtbaar gemaakt. Conservatieve noties met betrekking tot seksualiteit en gender worden in stand gehouden, om zo het traditionele idee van de Familie te waarborgen. Dit idee kwam tijdens de verkiezingen sterk naar voren in het discours van Fabricio. Zijn publiekelijke afwijzing van seksuele diversiteit zorgde voor een toegenomen mate van discriminatie tegen LGBT-personen en een vergroot gevoel van onveiligheid onder onze participanten, zoals beschreven in de vorige hoofdstukken. Zoals Tomás⁸⁹ het verwoordde in een interview vlak voor de tweede verkiezingsronde:

“Na de eerste ronde begonnen meer mensen LGBT-personen openlijk te discrimineren. Er kwamen nieuwsberichten dat mensen werden geslagen op straat, alleen omdat ze gay, lesbisch of trans waren. Er was eerst al discriminatie, maar dat was niet zichtbaar: men deed het vooral verborgen. [...] Als hij [Fabricio] wint, zal geweld nog groter en zichtbaarder worden.”

Meerdere participanten⁹⁰ delen het standpunt van Tomás dat discriminatie of afwijzing van LGBT in Costa Rica altijd al heeft bestaan, maar dat het nooit zo openlijk zichtbaar is geweest als nu. Wanneer de heteronormativiteit van de samenleving aan het wankelen wordt gebracht door vergrote zichtbaarheid van seksuele diversiteit, kan dit ervoor zorgen dat LGBT-personen ‘terug de kast’ ingaan (Hubbard 2001:56), ofwel minder expliciet een diverse, seksuele of genderidentiteit *performen*. Hier zie ik dus een zichtbaarheidsparadox die inherent is aan de strijd om gelijke LGBT-rechten. Wanneer de collectieven vandaag de dag namelijk strijden voor volledige inclusie van seksuele en genderdiversiteit in het publieke domein, leidt dit nog altijd tot een vergrote mate van openbare discriminatie en een gevoel van onveiligheid onder de participanten. De volledige inclusie waar zij zich echter hard voor maken, zou betekenen dat zichtbaarheid van LGBT juist *geen* bron meer is van weerstand.

---

⁸⁹ Tomás en Jake, Interview, 16-03-2018

⁹⁰ Maria, Interview, 14-02-2018. Daria, Interview, 27-02-2018. Larissa, Interview, 20-03-2018

LGBT-personen zouden hun seksuele of genderidentiteit niet meer onzichtbaar hoeven maken, zoals beschreven is in hoofdstuk drie en vier, maar zouden zich vrij voelen hun diverse seksuele of genderidentiteit te construeren en te *performen* in welke ruimte dan ook. Zolang dit echter (nog) niet het geval is en zowel individuen als collectieven zich gedwongen voelen hun seksuele diversiteit onzichtbaar te maken in de publieke ruimte, zetten de collectieven zich óók in om, binnen deze context die gekenmerkt wordt door heteronormativiteit en genderbinariteit, *safe spaces* te bieden voor de LGBT-populatie. Binnen deze veilige ruimten kan tijdelijk ontsnapt worden aan beperkende noties van heteronormativiteit, genderbinariteit en homofobie, waardoor er een collectieve seksualiteit geconstrueerd kan worden op basis van saamhorigheid.

Creëren van Veilige Ruimte

Kenmerkend van *sexual citizenship* is dat het de grenzen tussen publiek en privé ruimte vervaagt (Weeks 1998:36/41, Richardson 2000:106/121). Er bestaat een constante wisselwerking tussen de ruimtes waar seksuele identiteitsconstructie wordt bemiddeld, zowel extreem privé (bijvoorbeeld in de slaapkamer) als extreem publiek (bijvoorbeeld met *gay pride* parades). Doordat heteroseksualiteit de norm is binnen zowel publieke als familiere settings, zorgt dit ervoor dat LGBT-personen, zoals uit hoofdstukken drie en vier is gebleken, constant zijn gedwongen een balans te vinden tussen zelfregulering aan de hand van heteronormatieve noties, en het uiten van hun gemarginaliseerde seksuele identiteit. Collectieven focussen zich hierom ook op het bieden van een private, veilige ruimte waar heteronormatieve verwachtingen niet de overhand hebben (Abelove 2016:18). Het kan hier verduidelijkend werken om de metafoer van de kast van Hubbard (2001) toe te passen op de situatie van de LGBT-collectieven. Hubbard stelt dat LGBT-personen mogelijk een soort schizofreen ruimtelijk leven leiden: wanneer de ‘geheteroseksualiseerde’, publieke ruimte te onveilig voelt om er een diverse seksuele identiteit expliciet te *performen*, uit angst voor intimidatie, discriminatie of geweld, kan het zo zijn dat enkel relatief private ruimten hier comfortabel genoeg voor voelen (Hubbard 2001:56). Hubbard noemt hierbij gayclubs, cafés of galerijen als voorbeeld, maar ik zou willen stellen dat ook LGBT-collectieven in San José potentieel eenzelfde soort functie kunnen vervullen. Verschillende van hen formuleerden dan ook de wens een soort familiere setting te bieden voor de doelgroep, waar men zichtbaar of ‘uit de kast’ een seksueel diverse identiteit kan *performen*.

De twee organisaties die genoeg financiële middelen hebben voor een kantoor in San José, CIPAC en Transvida, geven aan het belangrijk te vinden dat het een plek is waar de doelgroep altijd terecht kan. Camila⁹¹ vertelt hoe alle betrokkenen van Transvida zich samen inzetten om dit te bereiken:

“Een belangrijk deel van wat ze hier [op het kantoor] doen, is zorgen dat er altijd koffie is. Daar is altijd geld voor. Eens per maand legt iedereen het muntgeld in dat ze kwijt kunnen en daar wordt koffie en brood van gekocht. Dus dat is er altijd, zodat mensen altijd langs kunnen komen om een kop koffie te drinken of om met iemand te praten.”

Ook tijdens de therapie sessies die we bij Transvida hebben bijgewoond, benadrukte de therapeute steeds hoe belangrijk het was dat de *space* waarin we ons bevonden, ‘heilig’ was, wat inhield dat iedereen altijd het gevoel mocht hebben dat ze alles mochten delen. Het allerbelangrijkste was dat men elkaar respecteerde en steunde. We voelden ons geprivilegieerd deze therapie sessies bij te mogen wonen, vooral met het bewustzijn dat we een representatie waren van ‘de buitenstaander’ als heteroseksuele, buitenlandse cisvrouw. Aan het eind van een van de therapie sessies, werd door de therapeute nog benadrukt dat transvrouwen nu, binnen Transvida, meer verenigd zijn dan ooit tevoren, dus dat het nu extra belangrijk is om ‘samen de strijd voort te zetten’⁹². Daarnaast werd door Camila⁹³ aangegeven dat de deur van Transvida ‘in principe’ altijd voor iedereen openstaat, maar dat toegang tot het kantoor bijvoorbeeld verboden is voor mannelijke partners of klanten van de transvrouwen die in de prostitutie werken. Zo probeert Transvida een veilig gevoel binnen de organisatie te waarborgen en jaloezie en competitie tussen de vrouwen onderling tegen te gaan. Transvida zet zich dus in om op verschillende niveaus, zowel letterlijk als gevoelsmatig, een *safe space* te creëren voor haar doelgroep. De betrokken transvrouwen worden verbonden door de geleefde realiteit van discriminatie en geweld die zij ervaren naar aanleiding van hun seksuele of genderidentiteit. Op basis van deze notie van collectiviteit,

---

⁹¹ Camila, Interview, 14-03-2018

⁹² Veldwerkaantekeningen Participerende Observatie, kantoor Transvida, 06-04-2018

⁹³ Camila, Interview, 14-03-2018

geconstrueerd en versterkt in de *safe space* van de organisatie, maakt Transvida zich in het publieke domein hard voor door de verbetering van de levenskwaliteit van haar doelgroep.

Naast Transvida is CIPAC de enige andere organisatie die zich een kantoor heeft kunnen veroorloven in San José. Daria⁹⁴ vertelt hoe ze bij de inrichting van het kantoor hebben geprobeerd een ruimte te creëren waar men als LGBT-persoon ‘een ander soort realiteit kan leren kennen’ en waar ze zich altijd welkom mogen voelen om een kop koffie te komen drinken. Deze doelstelling wordt ook tijdens de door CIPAC gegeven workshops over seksuele diversiteit onder ouderen, in de praktijk gebracht. Alonso, facilitator van de cursus, geeft aan dat hij tijdens de sessies een *safe space* wil bieden aan de participanten. Voor aanvang van de sessies stak hij geurkaarsen aan en zette hij rustige muziek op. Ook werd iedereen, zonder uitzondering, begroet wanneer ze de ruimte binnenkwamen waar de workshop gehouden werd⁹⁵. Later vertelt hij dat hij dit doet om tijdens het geven van de cursus een ander soort ruimte te creëren die losstaat van de buitenwereld, waarin mensen het gevoel mogen hebben dat ze ‘alles los kunnen laten’⁹⁶. Er wordt een gevoel van saamhorigheid en veiligheid gecreëerd onder mensen die vóór aanvang van de cursus over het algemeen vreemden van elkaar waren. Binnen deze private, ‘familiaire’ setting, los van de ‘geheteroseksualiseerde buitenwereld’, worden tijdens de workshops heteronormatieve ideeën ontkracht met betrekking tot de seksuele en/of genderidentiteit van ouderen. Door middel van de gedeelde ervaringen creëerden de participanten en de facilitatoren binnen de *safe space* van de cursus daarnaast een gevoel van collectiviteit en saamhorigheid. Deze collectiviteit vormt de basis voor zichtbaarheid die CIPAC wil bewerkstelligen in de publieke ruimte met betrekking tot ouderen en hun seksuele identiteitsconstructie.

Gebruik Sociale Media door LGBT-collectieven: *safe space* en zichtbaarheid

Een van de grootste problemen waar collectieven in Costa Rica echter mee worstelen, is een groot tekort aan middelen om hun werk te doen, veroorzaakt door het aflaten van de overheid wanneer het gaat om promotie van seksuele diversiteit. Hierdoor moeten de collectieven hun discoursen aanpassen op de context waarin ze hun werk doen en richten ze zich op sociale media als alternatieve *space* om hun doelstellingen te bereiken, bij gebrek aan geld om zich

---

⁹⁴ Daria, Interview, 27-02-2018

⁹⁵ Veldwerkaantekeningen Participerende Observatie, 12-02-2018 / 19-02-2018 / 26-02-2018

⁹⁶ Alonso, Interview, 15-02-2018

een kantoor te kunnen veroorloven. Het internet is een belangrijk medium voor gemarginaliseerde groepen die kampen met dergelijke problemen, omdat het voor verschillende doeleinden kan worden ingezet (Friedman 2005:5). Sociale media worden om hun unieke eigenschap als zowel een open als gesloten ruimte, voor beide doelstellingen ingezet door Costa Ricaanse LGBT-collectieven: er wordt zowel een *safe space* als zichtbaarheid gecreëerd. Zo gaven FDI⁹⁷, ACCEDER⁹⁸ en VAMOS⁹⁹ bijvoorbeeld aan dat ze Facebook gebruikten omdat het gratis is, ze zo de meeste mensen kunnen bereiken en het een makkelijke manier is om in contact te komen met hun doelgroep.

Tomás¹⁰⁰, zelf transman en oprichter van Síwo Alâr, geeft aan hoe belangrijk *cyberspace* is geweest voor de ontwikkeling van het collectief. Nadat hij als eerste openlijke transman in de nationale krant en op televisie verscheen, werd hij steeds vaker via Facebook en e-mail benaderd door andere transmannen, die aangaven dat ze dachten dat ze de enigen waren. De *space* die de organisatie dus creëert op internet, dient als een veilig platform waarop transmannen naar Síwo Alâr kunnen uitreiken voor steun. Daarnaast plaatst de organisatie informatie over trans op Facebook, om zo zichtbaarheid van de doelgroep te vergroten. *Cyberspace* biedt enerzijds dus een veilige ruimte waarin transmannen hun LGBT-identiteit kunnen construeren. Daarnaast is het een platform waarop een notie van collectiviteit wordt geconstrueerd op basis van seksueel of genderidentiteit, die er wordt *performed* om zichtbaarheid te vergroten en bewustzijn te creëren over het bestaan van transmannen. Tomás zegt hierover:

“Veel transmannen willen niet publiekelijk naar buiten treden, uit angst voor geweld. Het werk dat wij hebben als organisatie is elkaar steunen en sterker maken. Ook moeten we sterker worden als organisatie, want het is oneerlijk dat wij als transmannen geweld alleen moeten confronteren. Als organisatie kunnen we een collectief gezicht geven aan veel mannen die dit zelf niet publiekelijk kunnen doen. Het is het zichtbaar maken en strijden voor hen die dat zelf niet kunnen.”

---

⁹⁷ Michelle, Interview, 15-03-2018

⁹⁸ Larissa, Interview, 20-03-2018

⁹⁹ Maggie, Interview, 16-04-2018

¹⁰⁰ Tomás en Jake, Interview, 16-03-2018

Conclusie

San José biedt door haar heterogene, urbane karakter aan de ene kant dus een vruchtbare grond voor LGBT-collectieven om hun werk te doen en er zichtbaarheid van seksuele diversiteit te promoten. Deze heterogeniteit zorgt echter ook voor sterke verdelingen tussen mensen binnen de urbane context, een realiteit die erg duidelijk werd tijdens de verkiezingen. De vergrote zichtbaarheid van de LGBT-populatie in het publieke discours, leidde tot meer openlijke discriminatie en een vergroot gevoel van onveiligheid onder onze participanten. Er bestaat dus een zichtbaarheidsparadox die inherent is aan de strijd om gelijke seksuele rechten voor de LGBT-populatie. Hierom wordt door de LGBT-collectieven de doelstelling geformuleerd een ruimte te bieden waar LGBT-identiteiten wél *performed* kunnen worden; ze creëren als het ware een ‘kast’, een *safe space* waarin de doelgroepen zich kunnen uiten naar gelang hun diverse seksuele of genderidentiteit, beschermd tegen de heteronormativiteit van de samenleving. Dit gebeurt in sommige gevallen in de fysieke ruimtes van collectieven die hier de middelen voor hebben weten te vinden, zoals op de kantoren van Transvida en CIPAC. Wanneer dit echter niet tot de mogelijkheden behoort, door aflaten van de Staat in het bieden van financiële steun, gebeurt dit in grote mate op internet. Sociale media worden gebruikt om zowel een veilige ruimte als meer zichtbaarheid van de doelgroep te construeren. De collectiviteit die in de *safe spaces* van de organisaties gecreëerd wordt, vormt de basis voor hun *performance* van een collectieve, seksuele identiteit in de publieke ruimte om zichtbaarheid te creëren van de LGBT-problematiek.

Conclusie

Conclusie

De problematiek waar de Costa Ricaanse LGBT-populatie zowel op individueel als collectief niveau dagelijks mee te maken krijgt in de constructie van hun seksuele identiteit, berust op de dominante heteronorm en binaire genderrollen. In Costa Rica zijn deze normen gebaseerd op traditionele noties van *machismo* en religieus conservatisme. Door middel van *body politic* worden lichamen in de maatschappij gedisciplineerd, zodat mensen zich gedragen volgens de heteronormativiteit en genaturaliseerde genderrollen. De sociale controle van deze *body politic* wordt in San José uitgevoerd door de constante herbevestiging en reconstructie van de sociale normen omtrent seksualiteit en gender. We hebben gezien hoe dit in verschillende ruimtes tot uiting komt; op individueel niveau in *private spaces*, zoals bij familie, en in fysieke publieke ruimtes, zoals op straat. Op collectief niveau zien we de sociale controle terug binnen publieke domeinen zoals de jurisdictie en wetgeving, het sociale bewustzijn, en de politiek. Op deze publieke niveaus worden de LGBT-thematiek en de problematiek rondom seksuele diversiteit structureel onzichtbaar gemaakt door de grote invloed van de conservatieve Katholieke Kerk. Door deze onzichtbaarheid hebben LGBT-collectieven weinig tot geen toegang tot financiële ondersteuning van de overheid. Hierdoor worden ze gedwongen de notie van seksuele identiteit aan te passen en de achterliggende problematiek onzichtbaar te maken in hun gehanteerde discours, om zo geld te ontvangen voor hun projecten.

De *body politic* wordt extern *performed* door middel van afwijzing van en discriminatie tegen LGBT-personen om hun seksuele identiteit. Tegelijkertijd kan performativiteit van LGBT-personen worden geuit in praktijken van interne sociale controle, waarbij de persoon zichzelf reguleert volgens de heteronorm waarop de sociale controle is gebaseerd. Deze interne en externe sociale controle leidt tot het sociaal ‘onzichtbaar’ maken van de niet-heteroseksuele of transgenderidentiteit op individueel niveau. Hoe deze sociale controle tot uiting komt en hoe sterk de notie van heteronormativiteit en binariteit van gender heerst, verschilt per ruimte en sociale groep. Één van de meest invloedrijke factoren binnen deze sociale controle is de socio-economische klassenverdeling die Costa Rica opdeelt. Daarnaast tekent het genaturaliseerde verband tussen seksualiteit en gender, dat in Costa Rica de ideeën en meningen omtrent de begrippen kenmerkt, niet alleen het kader voor degenen die pleiten voor seksuele homogeniteit en genaturaliseerde genderrollen. Het is ook de

afbakening waarbinnen de LGBT-personen zichzelf identificeren; ze omschrijven hun seksuele identiteit in termen van mannelijkheid en vrouwelijkheid.

Tegelijkertijd kan de LGBT-gemeenschap in Costa Rica met een *performance of agency* expliciet of impliciet de seksuele norm ontwrichten en zo een plek opeisen in de maatschappij. Zo wordt, op individueel niveau, de omarming van vrouwelijkheid door gay-mannen en transvrouwen bijvoorbeeld gezien als *empowerment*. Deze *empowerment* wordt door sommigen ingezet om zichzelf sociaal ‘zichtbaar’ te maken, door een *performance of femininity* in te zetten in protesten, of het bewust te *performen* in het alledaagse leven. Met deze omarming van vrouwelijkheid stappen LGBT-personen in Costa Rica niet buiten het binaire frame van de maatschappij, maar zetten hun performativiteit van vrouwelijkheid wel in om de *machismo*-noties te ontwrichten. Seksualiteit wordt gezien als een van de meest private aspecten van de menselijke identiteitsconstructie, des te meer in een context waarin conservatieve noties omtrent seksualiteit en gender de overhand hebben. Op collectief niveau vormen deze private identiteitsaspecten paradoxaal genoeg de basis waarop LGBT-organisaties heel bewust een collectieve identiteit construeren en *performen* in de publieke ruimte, om de ongelijke toegang tot seksuele rechten voor de LGBT-populatie aan het licht te brengen. Hoewel binnen de LGBT-populatie verschillende doelgroepen bestaan die kampen met hun specifieke problematiek, wordt een notie van collectiviteit geconstrueerd op basis van de wens tot volledige inclusiviteit van seksuele diversiteit in de Costa Ricaanse samenleving. De collectieve seksuele of genderidentiteit wordt in een *act of sexual citizenship* zeer bewust door LGBT-organisaties *performed* in de publieke ruimte, om de ongelijkheid in relatie tot seksuele diversiteit in de samenleving aan het licht te brengen. LGBT-collectieven proberen continu een balans te vinden tussen de manifestatie van de doelgroep en de verschillende ruimten, tussen ‘in’ en ‘uit’ de kast. Hierdoor vindt er een constante wisselwerking plaats tussen de collectieve, seksuele identiteit en de ruimte waar deze geconstrueerd en *performed* wordt.

Zichtbaarheid zorgt echter ook voor meer frictie tussen voor- en tegenstanders van volledige inclusiviteit van LGBT. Deze zogenoemde zichtbaarheidsparadox, waarbij zowel de LGBT-gemeenschap, als de weerstand tegen seksuele diversiteit zichtbaar wordt, is inherent aan de strijd voor gelijke rechten. Binnen de specifieke context waarin dit onderzoek heeft plaatsgevonden, namelijk in de periode van de presidentiële verkiezingsrondes, is seksuele diversiteit inderdaad een thema geweest dat heel veel onder de aandacht is geweest,

zowel in de nationale media als in het discours van de campagnes van de beide kandidaten. Het anti-LGBT-discours van Fabricio leidde tot meer openlijke discriminatie tegen de LGBT-populatie en een vergroot gevoel van onveiligheid onder onze participanten. Bovendien laat de toegenomen mate van openlijke discriminatie tijdens de verkiezingen, aangewakkerd door het discours van Fabricio, zien hoe diepgeworteld heteronormativiteit zit in de normen en waarden van Costa Rica. Deze toename in publiekelijke afwijzing van seksuele diversiteit is exact waarom LGBT-collectieven hun werk doen: vergrote zichtbaarheid leidt nog altijd tot botsingen tussen conservatieve, heteronormatieve noties aan de ene kant, en voorstanders van volledige inclusie van seksuele diversiteit aan de andere kant. Juist door deze zichtbaarheidsparadox, is het voor de LGBT-gemeenschap van belang om een balans te vinden tussen het creëren van zichtbaarheid en het hebben van een *safe space*. Op collectief niveau wordt binnen deze veilige ruimtes, zowel fysiek op kantoren van de organisaties in San José als op sociale media, een diverse seksuele identiteit geconstrueerd en *performed*, buiten de beperkende heteronormativiteit die zo diep geworteld zit in de Costa Ricaanse samenleving. Op individueel vlak creëren LGBT-personen een veilige ruimte in hun dagelijks leven waarin zij hun seksuele identiteit kunnen construeren, zonder dat zij er om worden gediscrimineerd. Dit doen ze bijvoorbeeld door zich te omringen met vrienden die een gevoel van veiligheid versterken. Een ander voorbeeld hiervan is de dans Vogue, die door haar aard van expliciete *performativity* een *stage-space* creëert waarin dansers, zonder gerelateerd te worden aan hun seksuele identiteit in het dagelijks leven, hun vrouwelijkheid kunnen *performen*.

Op individueel niveau worden seksuele identiteit en genderidentiteit in Costa Rica dus geconstrueerd in verband met de context waar de LGBT-persoon zich in bevindt. Per context zoeken LGBT-personen dagelijks naar de balans tussen het uiten van hun gemarginaliseerde seksuele of genderidentiteit, binnen een impliciete of expliciete *act of agency*, en het zich normaliseren naar de Costa Ricaanse standaard, gebaseerd op heteronormativiteit en genderbinariteit. De constructie van hun seksuele identiteit is daarom gebaseerd op een wisselwerking tussen het *performen* van zichtbaarheid en onzichtbaarheid van die identiteit, afhankelijk van de context waarin ze zich bevinden. De individuele seksuele identiteitsconstructie vertaalt zich vervolgens naar de collectieve seksuele identiteit. Deze wordt namelijk geconstrueerd op basis van de overkoepelende doelen die de

LGBT-organisaties hebben opgesteld. Die doelen zijn gevormd naar het utopische idee van een compleet inclusieve samenleving, waarin de dominante seksuele norm van Costa Rica ook de seksuele identiteit van LGBT-personen includeert. In dit utopische beeld zou de seksuele identiteitsconstructie van de LGBT-gemeenschap niet meer afhangen van een balans tussen zichtbaarheid en onzichtbaarheid, maar zou zichtbaarheid van seksuele diversiteit volledig geaccepteerd worden. LGBT-collectieven construeren een notie van seksuele identiteit daarom voor en door het doel de heteronormativiteit van Costa Rica te ontwrichten. Op basis van *sexual citizenship* claimen zij hun plek in de maatschappij. De LGBT-gemeenschap streeft op deze manier op individueel en collectief niveau naar een Costa Ricaanse samenleving gekenmerkt door inclusiviteit; een samenleving die recht zou doen aan het progressieve imago van het land.

Discussie

We hebben in ons onderzoek zo veel mogelijk geprobeerd een holistisch beeld te schetsen van de geleefde ervaring van onze participanten. Toch hebben wij, in retrospectie op ons veldwerk, enkele tekortkomingen ondervonden die we van belang achten om te delen en waarin wij interessante aandachtspunten zien voor verder onderzoek. Door de korte duur van het veldwerk waar dit onderzoek op is gebaseerd, komt onze data van een beperkt aantal participanten die veelal van onze leeftijdscategorie waren. Daarbij representeerde onze groep participanten niet op evenredige manier de verschillende LGBT-identiteiten. Zo identificeerde het grootste gedeelte zich als gay (man of vrouw) en waren transmannen en -vrouwen in mindere mate gerepresenteerd. Ook includeerde wij, zoals eerder genoemd, geen interseksuele personen in ons onderzoek, omdat we in de korte tijd die wij hadden, geen toegang konden verkrijgen tot deze groep. We hebben hen om deze reden uit het acroniem en zo uit de analyse gelaten, maar veel van de organisaties met wie we hebben samengewerkt, voegen hen wel toe in het discours dat ze hanteren, al geven ook zij weinig aandacht aan deze specifieke groep.

Daarnaast hebben we als extra onderzoeksmethode visueel materiaal gebruikt. We lieten participanten zelf foto's aandragen om meer duidelijkheid te geven over hun seksuele zelfidentificatie, maar wij vonden niet de tijd om deze methode grondig toe te passen en de foto's te includeren in het uiteindelijke resultaat van ons onderzoek. Het zou in een

vervolgonderzoek echter wel een verrijking van de analyse kunnen zijn. Een ander, erg interessant punt voor verder onderzoek werd aangekaart door een participant die inging op de discriminatie die plaatsvindt *binnen* de LGBT-beweging. De collectieven die nu bestaan, vallen nog altijd binnen de systeem van genderbinariteit die kenmerkend is voor Costa Ricaanse samenleving. Er ligt hierdoor volgens hem veel te veel focus binnen de doelen van de collectieven op het kunnen kiezen van een genderidentiteit. Hij vindt juist dat genderidentificatie helemaal geen rol zou moeten spelen in het verkrijgen van rechten en dat er nog altijd geen ruimte bestaat binnen LGBT-bewegingen voor queer, agender, etc. Vandaar dat hij, in samenwerking met anderen, bezig is met het opzetten van een groep die hier wél ruimte voor biedt, maar dit project is pas in januari 2018 gestart. Zelf zei hij ook nog niet te weten wat het ‘karakter’ van de beweging zou zijn, omdat ze nog maar één meeting hadden gehad. De informatie over dit prille, maar interessante collectief verkregen we echter pas in de laatste week van onze veldwerkperiode, waardoor we niet genoeg data konden verzamelen om dit in ons onderzoek te betrekken.

Ten slotte vond dit onderzoek plaats in de tijd van de verkiezingen, getekend door grote veranderingen die in korte tijd na elkaar volgden. Om te kunnen zien in hoeverre deze veranderingen daadwerkelijk invloed hebben gehad op de maatschappij en de positie en ervaringen van de Costa Ricaanse LGBT-gemeenschap, zou meer onderzoek gedaan moeten worden. De turbulente context waarin we ons onderzoek hebben verricht, zorgt er namelijk voor dat de resultaten van ons onderzoek niet erg representatief zijn voor de identiteitsconstructie van LGBT-personen over een langere tijdsduur. Het was echter ook niet het doel van dit kortdurende onderzoek een representatief beeld te schetsen van een lange periode, dus zorgt de documentatie van de ervaringen van LGBT-personen in deze turbulente tijd juist voor actuele relevantie en een interessant en vernieuwend perspectief.

Literatuurlijst

Abelove, S. (2015). Coming Out of the Margins: LGBTI Activists in Costa Rica and Nicaragua. *Scripps Senior Theses*, 524.

Acuña Rodríguez, M. D. C. (2016). En la ruta del arco iris: vivencias de personas LGBTI de la Universidad de Costa Rica dentro del mundo universitario. *Dissertation, Universidad de Costa Rica*.

Álvarez Hernández, C. A. Á. (2012) Fearing the loca: Gay men in public spaces in Costa Rica. *Master's thesis, University of Amsterdam*.

Bell, D. (1995). Pleasure and danger: the paradoxical spaces of sexual citizenship. *Political Geography*, 14(2), 139-153.

Bernstein, M. (1997) Celebration and Suppression: The Strategic Uses of Identity by the Lesbian and Gay Movement. *American Journal of Sociology* 103(3), 531-565.

Brickell, C. (2000) Heroes and Invaders: Gay and Lesbian pride parades and the public/private distinction in New Zealand media accounts. *Gender, Place & Culture*, 7(2), 163-178.

Butler, J. (1993). Bodies that matter: on the discursive limits of "sex". *New York: Routledge*.

Butler, J. (1999 [1990]). Gender trouble: Feminism and the subversion of identity. *Routledge, 3rd Press*.

Butler, J. (2004). Undoing Gender. *New York/London: Routledge*.

Butler, J. (2015). Notes toward a performative theory of assembly. *Harvard University Press*.

Carrasco, C. (2003). Voces gay en la narrativa costarricense. *Letras*, 1(35), 81-101.

DeMello, M. (2014). *Body studies: An introduction*. Routledge.

Foucault, M. (1978). *The history of sexuality, volume I*. New York: Vintage.

Fournier Pereira, M. (2014). Feminismos e interseccionalidad: aportes para pensar los feminismos lésbicos centroamericanos. *Cuadernos Inter cambio sobre Centroamérica y el Caribe*, 11(2), 67-87.

Friedman, E.J. (2007). Lesbians in 'cyber' space: the politics of the internet in Latin-American on- and off-line communities. *Media, Culture & Society*, 29(5), 790-811

Gordon, L. E., & Silva, T. J. (2015). Inhabiting the sexual landscape: Toward an interpretive theory of the development of sexual orientation and identity. *Journal of homosexuality*, 62(4), 495-530.

Holston, J., and Arjun Appadurai (1996). Cities and Citizenship. *Public Culture* 8:187-204.

Hubbard, P. (2001). Sex zones: Intimacy, citizenship and public space. *Sexualities*, 4(1), 51-71.

Jagose, A. (1996). *Queer theory: An introduction*. NYU Press.

Klassen, C. A. (2014). *Religion & Popular Culture: A Cultural Studies Approach*. Oxford University Press.

Lester, T. (2011). Machismo at the Crossroads-Recent Developments in Costa Rican Gay Rights Law. *Michigan State International Law Review* 20(2), 421-440.

Martínez Noriega, D. A. (2014) Música, imagen y sexualidad: el reggaetón y las asimetrías de género. *El Cotidiano*, 186, 63-67.

Nash, J. C. (2008). Re-thinking intersectionality. *Feminist review*, 89(1), 1-15.

Nieto, J. A. (2003). Reflexiones en torno al resurgir de la antropología de la sexualidad. *Antropología de la sexualidad y diversidad cultural*, 16, 2-26.

Quesada, U. (2013). La emergencia del sujeto homosexual en Costa Rica: dos textos paradigmáticos. *Revista Iberoamericana* 79, 213-225.

Richardson, D. (2000). Constructing sexual citizenship: theorizing sexual rights. *Critical social policy*, 20(1), 105-135.

Sibley, D. (1995). Geographies of exclusion: Society and difference in the West. *Psychology Press*.

Smiet, K. (2016). Mapping Intersectionality: Disciplinary, Conceptual and Geopolitical Travels. In *Travelling Truths: Sojourner Truth, Intersectionality and Feminist Scholarship*, 59-116. *PhD dissertation, Radboud University Nijmegen*.

Smith-Castro, V., & Molina-Delgado, M. (2011). Actitudes hacia el matrimonio y la unión civil gay en Costa Rica: ¿religiosidad, homofobia, autoritarismo o desconocimiento?. *Interamerican Journal of Psychology* 45(2), 133-143.

Stobbe, L. (2005). Doing Machismo: Legitimizing Speech Acts as a Selection Discourse. *Gender, Work & Organization*, 12, 105–123.

Vaggione, J.M. (2009) Sexualidad, Religión y Política en América Latina. *Universidad Nacional de Córdoba*, 1-64.

Valentine, D. (2003) 'The calculus of pain': Violence, anthropological ethics, and the category transgender. *Ethnos*, 68(1), 27-48.

Vance, C. S. (1991). Anthropology rediscovers sexuality: A theoretical comment. *Social Science & Medicine*, 33(8), 875-884.

Viteri, M. (2008). Estudios Queer: una mirada desde/hacia América Latina. *Umbrales* 24, 203-217.

Viveros Vigoya, M. (2010). La sexualización de la raza y la racialización de la sexualidad en el contexto latinoamericano actual. *Rev.Latinoam.Estud.Fam.* 1(1), 63-81.

Viveros Vigoya, M. (2016). La interseccionalidad: una aproximación situada a la dominación. *Debate Feminista.* 52, 1-17.

Weeks, J. (1998). The sexual citizen. *Theory, culture & society*, 15(3), 35-52.

Wilkinson, A. (2017). Latin America's Gender Ideology Explosion. *American Anthropological Association*, 1-5.

Wilson, B. M. (2007). Claiming individual rights through a constitutional court: The example of gays in Costa Rica. *International Journal of Constitutional Law*, 5(2), 242-257

Bijlagen

Resumen (Samenvatting)

Esta investigación se trató de la construcción de una identidad sexual, en nivel del colectivo y del individuo, dentro del contexto de San José, Costa Rica. Después de diez semanas de obtener nuestros datos, hemos llegado a algunas conclusiones, las cuales resumimos brevemente aquí.

Dentro del proceso de construcción de identidad sexual en la esfera privada, 'salir del clóset' se caracteriza como un punto en el que se abandona el rendimiento que tiene el objetivo de ocultar su preferencia sexual. Sin embargo 'el clóset' es un concepto fluido en el que, para cada contexto, se negocia qué 'dentro' o 'fuera' del clóset es o quiere ser alguien.. Por lo tanto, 'salir del clóset' no es el objetivo final del proceso de la construcción de la identidad sexual, pero más bien un medio. El control social en la esfera privada, basado en nociones de heteronormatividad y conservadurismo religioso, se construye mediante la performatividad del silencio tanto de los miembros de la familia como de las personas LGBT mismas. Al romper este silencio en las elecciones, se revelaron las dinámicas familiares, revelando algunos rechazos de la diversidad sexual. En este contexto también se hizo evidente la importancia del derecho a la apropiación e interpretación del término Familia. La norma social con respecto a la conexión entre la sexualidad y el género también influye la forma en que los participantes se identifican. Dentro de su propia percepción encuentran el empoderamiento en la adopción de factores marginados, como la feminidad. Con este empoderamiento, los participantes crean un espacio seguro en el que realizan su identidad sexual de acuerdo con su propia interpretación, como con la danza Vogue.

En los diversos espacios públicos, el control social del cuerpo político se manifiesta basado en la heteronormatividad y los roles de género. Dentro de la universidad hay una burbuja de inclusión por la lucha que había allí. Sin embargo, el control social no significa que el espacio público sea, por definición, un lugar de inseguridad y opresión, porque las personas en este espacio crean el grado de seguridad. Las personas LGBT pueden usar la performatividad como un acto de agencia para reforzar su sentido de seguridad en la calle o en otros espacios públicos. Por el contrario, un espacio aparentemente libre puede sentir menos seguro debido a la atmósfera que las personas presentes construyen. El espacio público es, por lo tanto, en gran medida construido por la encarnación de la

heteronormatividad y la agencia. La fluidez del desempeño de su identidad sexual puede ser utilizada activamente para reclamar un lugar social para la comunidad LGBT en la sociedad. Esta presencia hace que las personas LGBT encuentren personalmente el equilibrio entre expresar su identidad sexual y normalizarse dentro del estándar social.

En un contexto en el cual el problema LGBT se vuelve estructuralmente invisible por nociones dominantes como el conservadurismo y el machismo, los colectivos LGBT construyen y llevan a cabo una noción conjunta de identidad sexual. La colectividad se basa en el objetivo compartido de la inclusión total de la población LGBT en diferentes niveles del dominio público. Aunque la población LGBT es un grupo heterogéneo, se une dentro del movimiento LGBT para trabajar juntos en mejorar la situación. Esta identidad sexual colectiva se está realizando en varios niveles del espacio público, para aumentar la visibilidad del tema LGBT y para implementar cambios. Sin embargo, el contexto dentro del cual los colectivos hacen su trabajo también ejerce su influencia en la construcción de la identidad sexual. Al renunciar al Estado para proporcionar recursos financieros a los grupos que están comprometidos con la población LGBT, se ven obligados a ajustar sus discursos. Como resultado, la noción de colectividad se ajusta estratégicamente dentro del discurso.

Debido a su carácter heterogéneo y urbano, San José ofrece un terreno fértil para que los colectivos LGBT hagan su trabajo. Sin embargo, esta heterogeneidad también crea fuertes divisiones entre las personas dentro del contexto urbano, una realidad que se hizo muy clara durante las elecciones. La mayor visibilidad de la población LGBT en el discurso público dio lugar a una discriminación más abierta y una mayor sensación de inseguridad para nuestros participantes. Por lo tanto, existe una paradoja de visibilidad que es inherente a la lucha por la igualdad de derechos sexuales. Por esta razón, los colectivos LGBT formulan el objetivo de ofrecer un espacio seguro; crean un ‘clóset’ en el que los grupos pueden expresarse de acuerdo con su identidad sexual o de género diversa, protegidos contra la heteronormatividad de la sociedad. Esto sucede en algunos casos en los espacios físicos de los colectivos que han encontrado los medios para ello. Sin embargo, si esto no es posible, esto se hace en Internet. Las redes sociales se utilizan para construir un espacio seguro y una mayor visibilidad de LGBT. La colectividad que se crea en los espacios seguros constituye la base de su desempeño de una identidad sexual colectiva en el espacio público.

Woordenaantal: 821